

Razvojna biblioterapija u školskoj knjižnici kao podrška razvoju psihološke otpornosti učenika viših razreda osnovne škole u doba pandemije COVID-19

Bašić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:703400>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-22**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO
Akademska godina 2022./2023.

Ivana Bašić

**Razvojna biblioterapija u školskoj knjižnici kao podrška razvoju
psihološke otpornosti učenika viših razreda osnovne škole u doba
pandemije COVID-19**

Diplomski rad

Mentorica: dr.sc. Ana Barbarić, red. prof.

Zagreb, lipanj 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1.	Uvod	1- 4
2.	Mentalno zdravlje mladih u doba pandemije	4-11
2.1.	Razvojna biblioterapija kao knjižnična usluga i oblik podrške mentalnom zdravlju mladih	11-12
2.2.	Razlozi za odabir biblioterapije kao metode rada u projektu <i>Čitam da se pročitam</i>	12-15
2.3.	Dubinsko čitanje kao temelj biblioterapijske metode rada i njegova važnost za razvoj pojedinca i zajednice	16-19
2.4.	Važnost dubinskog čitanja u doba adolescencije	19-22
3.	Ostvarivanje projekta <i>Čitam da se pročitam</i>	
3.1.	Pripremna faza – upoznavanje s učenicima i njihovim interesima	23-25
3.2.	Istraživanje i odabir literature za biblioterapijske radionice	25-27
3.3.	Struktura i tijek biblioterapijskih radionica provedenih u projektu.....	22-23
3.3.1	Uvodna radionica – Alain de Botton: <i>Pismo čitatelju</i>	23-25
3.3.2	Prva radionica – Jason Reynolds: <i>Duh</i>	25-26
3.3.3	Druga radionica – Linn Skaber: <i>Petar Pan</i>	26-27
3.3.4	Treća radionica – Tina Rae i Jessica Smith: <i>Ok je ne biti ok</i>	28
3.3.5	Četvrta radionica – Jorge Bucay: <i>Vrijednost prstena</i>	29
3.3.6	Peta radionica – Etgar Kerett: <i>Svjetlucave oči</i>	30
3.3.7	Šesta radionica – Robert Frost: <i>Put kojim nisam pošao</i>	31
3.3.8	Sedma radionica – Davor Rostuhar: <i>Ljubav oko svijeta</i>	32
4.	Zaključak	32-33
5.	Literatura	34-36
6.	Sažetak	37
7.	Summary	38
8.	Popis slika	39
9.	Prilozi	
Prilog 1.	Alain de Botton: <i>Pismo čitatelju</i>	40
Prilog 2.	Linn Skaber: <i>Petar Pan</i>	40-41
Prilog 3.	Jorge Bucay: <i>Vrijednost prstena</i>	42-43
Prilog 4.	Robert Frost: <i>Staza kojom nisam pošao</i>	44
Prilog 5.	Etgar Kerett: <i>Svjetlucave oči</i>	44-46

1. Uvod

Krajem 2019. godine u kineskoj provinciji Hubei, na području grada Wuhana zabilježeni su prvi slučajevi zaraze novootkrivenim virusom SARS-CoV-2 (COVID-19). Do kraja siječnja 2020. godine već su postojali zabilježeni slučajevi zaraze preneseni putovanjima osoba iz te regije u druge dijelove Kine, Singapura, Malezije, Australije, Tajlanda, Japana, Južne Koreje, SAD-a, Kanade, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Italije, Francuske, Finske i Njemačke.¹

Prve mjere prevencije i zaštite od novog koronavirusa na međunarodnim zračnim i morskim lukama u Hrvatskoj počele su 24. siječnja 2020., a Nacionalni stožer civilne zaštite osnovan je 20. veljače. Prvi slučaj koronavirusa zabilježen je u utorak, 25. veljače u Zagrebu iste godine.²

Za Hrvatsku i ostatak svijeta nastupilo je takozvano „novo normalno“. Izraz je nastao iz potrebe da se prihvati nova stvarnost te naglasi nužnost očuvanja ravnoteže i zdravlja (normalnosti) u vremenu koje je donijelo poremećaj u načinu života i ritmu odvijanja aktivnosti pojedinaca i cijelih zajednica. Tako je postalo normalno da ljudi nose maske za lice, drže se na udaljenosti jedni od drugih, dezinficiraju ruke i prostor prilikom ulaska u institucije i prijevozna sredstva, a također je postalo normalno da se mnoge aktivnosti ne održavaju, osobito one u zatvorenom prostoru, u kojima je sudjelovao veći broj ljudi (koncerti, predavanja, sportska natjecanja i slično). Mnoge su aktivnosti prebačene u virtualni svijet gdje se donekle moglo nastaviti druženje, a neki su poslodavci svojim radnicima omogućili rad od kuće, sve s ciljem zaštite zdravlja i ljudskih života. Europske države izdale su pojedinačno upute za ponašanje tijekom pandemije, a neke su odluke donesene i na razini Europske Unije.³ Epidemijske mjere pogodile su i knjižnice, školske i gradske, koje su u svoju svakodnevnu praksu unijele brojne postupke zaštite zdravlja, od redovitog čišćenja i dezinficiranja prostora do ograničenja broja posjetitelja, kao i ukidanje aktivnosti koje su okupljale veći broj sudionika, a to su čitateljski klubovi, dječje igraonice, kreativne radionice, tribine i skupovi. Za knjižnice, koje u suvremeno doba nisu samo

¹ Epidemija pneumonije/akutne respiratorne bolesti uzrokovane novim koronavirusom, Kina. [citirano: 12. veljače 2022.] Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zaraznebolesti/epidemija-pneumonije-povezana-s-novim-koronavirusom-kina/>

² Odluka o proglašenju epidemije bolesti COVID-19. [citirano: 2. rujna 2021.] Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_51_842.html

³ Press Release: A European library agenda for the post-Covid 19 age Work in Progress [citirano: 16. travnja 2022.] Dostupno na: <http://www.eblida.org/news/press-release-covid-19-report.html>

mjesto za izdavanje knjiga već tzv. *treći prostor* koji stvara komunikacijsko okružje i posreduje između zajednice korisnika i knjižnične građe kroz programe poticanja čitanja i informacijske pismenosti te održavanje različitih predavanja, potičući tako cjeloživotno učenje, razmjenu ideja i komunikaciju u zajednici, ukidanje različitih knjižničnih programa značilo je zapravo dokidanje jedne od njezinih osnovnih ciljeva i namjena.⁴

Knjižnice su redovito pratile upute i odluke Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo, Nacionalnog kriznog stožera i nadležnih ministarstava – Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske i Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske te se ponašale u skladu s njima. Svoje su korisnike na vrijeme obavještavale o načinima posudbe građe, rokovima posudbe i uvjetima vraćanja zadužene građe koja se prije nove posudbe stavljala u karantenu kako bi se smanjila mogućnost prenošenja virusa. Sve su knjižnice u Republici Hrvatskoj sukladno Odluci Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske 19. ožujka 2020. godine obustavile na mjesec dana rad za korisnike i preselile svoja djelovanja koliko god je to bilo moguće u mrežno okruženje. Za mnoge je knjižnice to bilo prvo zatvaranje od početka njihovog djelovanja zato što je većina njih neprekidno radila i za vrijeme Domovinskog rada 90-ih godina prošlog stoljeća.⁵

Knjižnice su nakon odobrenja o ponovnom otvaranju, nakon mjesec dana potpune izolacije, otvorile svoja vrata u skraćenom radnom vremenu, a djelatnici su radili u odvojenim timovima kako bi se, što je više moguće, smanjili međusobni kontakti te tako osigurala trajnija posudba građe. To je razdoblje za sve knjižnice u Republici Hrvatskoj bilo izazovno jer su se knjižničari morali domisliti novim načinima komunikacije s korisnicima, što je dovelo do nastanka nekih usluga koje do tada nisu postojale. Tako je, na primjer, Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek iznašla rješenje i financijska sredstva te svojim korisnicima ponudila posudbu elektroničkih knjiga putem platforme iBIBLOS18, mobilnu aplikaciju mKnjižnica s pomoću koje korisnici mogu pretraživati mrežni katalog Knjižnice, pregledati kalendar događanja, produžiti rok posudbe ili zatražiti pripremu literature, uslugu dostave knjiga na kućnu adresu korisnika Knjižnica na kućnom pragu namijenjenu osobama treće životne dobi – trajno ili privremeno

⁴ Black, A. Public libraries have been vital in times of crisis – from conflict to Covid-19. // Apollo. [citirano:2021-5-9]. Dostupno na: <https://www.apollo-magazine.com/public-libraries-in-times-of-crisis-covid-pandemic/>

⁵ Knjižnica na kućnom pragu. [citirano: 21. travnja 2021.] Dostupno na: <https://www.gskos.unios.hr/index.php/knjiznica-na-kucnom-pragu/>

nepokretnim i teško pokretnim osobama, osobama s invaliditetom te osobama koje su u samoizolaciji ili izolaciji uzrokovanom virusom SARS – CoV-2.⁶

Već u prvoj godini pandemije hrvatski građani s pravom su bili zabrinuti za mentalno zdravlje svih dobnih skupina, a osobito za mentalno zdravlje djece i mladih kojima su igra i druženje te stvaranje veza s vršnjacima prijeko potrebni za zdrav psihički i fizički razvoj. Na društvenim mrežama i u novinama (tiskanim i virtualnim) raspravljalo se također o promjenama vezanima uz čitanje jer je knjiga jednim postala važno društvo u vremenima izolacije, dok su drugi osjećali poremećaje u koncentraciji zbog velike brige za budućnost koja je najednom postala neizvjesna. Neki su liječnici naglašavali kako je čitanje važno u pandemijsko vrijeme jer čitajući ulazimo u druge svjetove te se tako možemo odmaknuti od stvarnosti koja nas tišti. Drugim riječima, knjiga je u pandemijsko vrijeme postala poželjan partner u bijegu od stvarnosti stalnih novinskih i televizijskih izvješća o virusu COVID-19 i njegovim kobnim posljedicama. Čovjek koji čita mogao je barem na tren otputovati u drugi svijet u kojem vladaju drugačije okolnosti te se na taj način opustiti, zaboraviti na svoju stvarnost i odlutati u mislima, a taj je odmak važan za mentalno zdravlje pojedinca. Knjige proširuju našu perspektivu, razvijaju empatiju i oslobađaju kreativnost, a prema nekim istraživanjima čitanje je jedan od najdjelotvornijih načina uklanjanja stresa. Ljudi su nakon uživanja u omiljenom štivu opušteniji nego nakon slušanja glazbe ili šetnje, a već je šest minuta čitanja dovoljno za taj efekt.⁷

Čitanje knjiga može se koristiti kao potpora mentalnom zdravlju zato što čitatelji mogu koristiti literarnu pripovijest za izražavanje i zrcaljenje vlastitih osjećaja. Književnost također može čitatelju pružiti osjećaj zajedništva s ostalim čitateljima i likovima u knjizi.⁸ Istraživanje koje je provela organizacija GoStudent među talijanskim tinejdžerima pokazalo je, na primjer, da je u dvije godine pandemije 51% mladih čitalo više nego ranije. Slično istraživanje provedeno je i u drugim zemljama - Meksiku, Španjolskoj, Grčkoj i Njemačkoj, i pokazalo je sličan trend porasta popularnosti čitanja među mladima.⁹ U Osječko-baranjskoj županiji provedena je

⁶ Knjižnica na kućnom pragu. [citirano: 21. travnja 2021.] Dostupno na: <https://www.gskos.unios.hr/index.php/knjiznica-na-kucnom-pragu/>

⁷ Lambirini, K. Reading and health benefits // Journal of healthcare communications, 3, 4(2018), str. 11-14. [citirano: 10. srpnja 2022.] Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/329601541_Reading_and_Health_Benefits

⁸ Visinko, K. Čitanje : poučavanje i učenje. Zagreb: Školska knjiga, 2014. str. 126-128.

⁹ Mladi nanovo otkrili vrlinu čitanja. [citirano: 2. kolovoza 2021.] Dostupno na: <https://www.glas-koncila.hr/obitelj-i-mediji-u-vrijeme-pandemije-mladi-nanovo-otkrili-vrlinu-citanja/>

anketa pod nazivom *Čitateljske navike za vrijeme pandemije COVID-19 u Osječko-baranjskoj županiji* koja je bila namijenjena osobama starijim od 15 godina, a provodila se online u razdoblju od 15. veljače do 1. ožujka 2021.¹⁰ Anketa je poslana na razne popise primatelja elektronske pošte, viber grupe, postavljena na društvene mreže brojnih privatnih profila, ali i na stranice knjižnica i drugih pravnih osoba. Anketni upitnik sastojao se od 29 pitanja višestrukog izbora i otvorenog tipa. Anketa je sadržavala pitanja koja se posebno odnose na čitateljske navike i interese ispitanika, preferirane formate putem kojih konzumiraju literaturu i utjecaj pandemije na interes ispitanika za knjigom i čitanjem. Rezultati ankete pokazali su da su neke osobe znatno pojačale čitanje knjiga u doba pandemije, dok su neke osobe čitanje smanjile, ali većina ispitanika pojačano je čitala natpise na društvenim mrežama.¹¹

Epidemiološke mjere u cijelome svijetu bile su iznimno stroge tijekom prve dvije godine pandemije te su i školske knjižnice, kako je već spomenuto, bile njima obuhvaćene. Iako su mjere štitile ljudske živote, dokinule su mnoge komunikacijske puteve i stvorile poteškoće u organizaciji vremena i aktivnosti, što je nepovoljno djelovalo na društveni i emocionalni život svih dobnih skupina. Mladima je bilo osobito teško jer je u razdoblju adolescencije društveni život povezan uz vršnjačke skupine koje su važne za oblikovanje identiteta. Iako su se društveni životi mnogih mladih preselili u virtualni svijet, ništa nije moglo nadoknaditi susrete uživo, a mnogi su mladi ljudi bili obuzeti tjeskobom zbog nemogućnosti sagledavanja perspektive u budućnosti. U prve dvije godine pandemija je bila nepoznanica koja je zbunjivala, plašila svojim kobnim posljedicama i ostavljala niz važnih egzistencijalnih pitanja otvorenima i teško rješivima. Cilj ovog rada je prikazati na koji su način školski knjižničari, unatoč pandemijskim ograničenjima, ostvarivali programe koji potpomažu mentalno zdravlje djece i mladih.

¹⁰ Lukačević, S., Petr Balog, K. i Radmilović, D. Čitateljske navike za vrijeme pandemije COVID-19 u Osječko-baranjskoj županiji. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 25, 1(2021), str. 161-181. [citirano: 11. ožujka 2022.] Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:427614> Str. 162.

¹¹ Lukačević, S., Radmilović, D., Petr Balog, K. Čitanje u doba korone : čitateljske navike građana Republike Hrvatske tijekom pandemije bolesti Covid – 19. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 64, 2(2021), str. 1–32. [citirano: 11. ožujka 2022.] Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/391170> Str. 16.

1. Mentalno zdravlje mladih u doba pandemije

Čak i prije pojave pandemije COVID-19, djeca i mladi suočavali su se s izazovima mentalnog zdravlja bez značajnih ulaganja u njihovo rješavanje. U izvještaju o mentalnom zdravlju mladih u 2021. godini koje je objavio UNICEF procjene pokazuju da na globalnoj razini s dijagnosticiranim mentalnim poremećajem živi više od 1 od 7 adolescenata u dobi od 10 do 19 godina. Gotovo 46.000 adolescenata počinu samoubojstvo svake godine, što je među prvih pet uzroka smrti u toj dobnoj skupini.¹² Istovremeno, postoji veliki nesrazmjer između potreba i ulaganja sredstava u mentalno zdravlje. Izvješće otkriva da se oko 2 posto državnih proračuna za zdravstvo usmjerava u mentalno zdravlje. „Čak i prije pandemije, previše je djece bilo opterećeno težinom neriješenih problema mentalnog zdravlja. Vlade ulažu premalo u rješavanje ovih kritičnih potreba. Ne pridaje se dovoljno važnosti odnosu između mentalnog zdravlja i budućeg kvalitetnog života” napisala je u izvješću izvršna direktorica UNICEF-a Henrietta Fore. U Hrvatskoj je prema dostupnim podacima učestalost mentalnih poremećaja u dobnoj skupini od 10 do 19 godina 11,5 posto, odnosno procjenjuje se da oko 49.272 djevojčica i dječaka živi s nekim od mentalnih poremećaja. Pritom je učestalost nešto veća kod dječaka (10,9 posto) nego kod djevojčica (12,1 posto).¹³

S ulaskom u treću godinu pandemije COVID-19, mentalno zdravlje te dobrobit djece i mladih i dalje je bilo itekako ugroženo. Prema podacima UNICEF-a iz 2020. godine, globalno je najmanje 1 od 7 djece bilo izravno pogođeno zatvaranjima i ograničenjima, dok je više od 1,6 milijardi djece pretrpjelo neki oblik gubitka u polju obrazovanja. Zbog prekida redovnih životnih rutina, obrazovanja i rekreacije, kao i brige za obiteljske prihode i zdravlje mnogi mladi ljudi osjećaju strah, ljutnju i zabrinutost za svoju budućnost. Projekt „Stanje djece u svijetu 2021.“¹⁴ pozvao je vlade, kao i partnere iz javnog i privatnog sektora da se obvežu, komuniciraju i djeluju na promicanju mentalnog zdravlja za svu djecu, adolescente i skrbnike te štite one kojima je potrebna pomoć i brinu o najugroženijima, uključujući ulaganje u mentalno zdravlje djece i adolescenata u svim sektorima, prekidanje tišine koja okružuje mentalne bolesti, uklanjanje predrasuda i promicanje boljeg razumijevanja mentalnog zdravlja

¹² Izvještaj o mentalnom zdravlju djece i mladih u svijetu. [citirano: 11. kolovoza 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/croatia/mediji/izvjestaj-o-mentalnom-zdravlju-djece-i-mladih-u-svijetu-0>

¹³ Izvještaj o mentalnom zdravlju djece i mladih u svijetu. [citirano: 11. kolovoza 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/croatia/mediji/izvjestaj-o-mentalnom-zdravlju-djece-i-mladih-u-svijetu-0>

¹⁴ The State of the World's Children 2021. [citirano: 10. listopada 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>

te osiguravanje podrške mentalnom zdravlju u školama kroz kvalitetne usluge i pozitivne odnose. Ta je svjetska inicijativa utjecala i na odluku hrvatskog Ministarstva znanosti i obrazovanja da raspiše Poziv za financiranje preventivnih projekata osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova u školskoj godini 2021./2022 koja je proglašena Godinom čitanja zbog već istaknutih i objašnjenih razloga.

Povjerenstvo za zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih grada Zagreba utvrdilo je kako je ključno osigurati resurse za jačanje psihološke otpornosti djece i mladih u doba pandemije jer su rezultati vezani za mentalno zdravlje djece u gradu Zagrebu pokazali da 1 od 10 djece iskazuje značajne razine anksioznosti ili depresivnosti, a 1 od 7 djece pokazuje značajne razine posttraumatskog stresa. Isto je Povjerenstvo ustvrdilo kako je važno organizirati preventivne programe za djecu i mlade jer psihičko zdravlje u toj dobi bitno utječe na duševno zdravlje u srednjoj i starijoj životnoj dobi.¹⁵

1.1. Razvojna biblioterapija kao knjižnična usluga i oblik podrške mentalnom zdravlju mladih

Ideja za školski projekt pod nazivom *Čitam da se pročitam* koju je školska knjižničarka savjetnica Iva Šišak, zaposlena u Osnovnoj školi Mladost u Zagrebu, razvila i prijavila na natječaj Ministarstva znanosti i obrazovanja, prema Pozivu za financiranje preventivnih projekata osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova u školskoj godini 2021./2022., nastala je kao plod razmišljanja o potrebi mlađih adolescenata, učenika sedmih i osmih razreda osnovne škole, za programima u kojima mogu iskazivati svoja osjećanja i razmišljanja o aktualnim životnim situacijama. Projekt je nazvala po naslovu knjige slovenskog profesora Mihe Kovača *Čitam, da se pročitam : Deset razloga za čitanje knjiga u digitalno doba*, koja je izašla u 2021. godini.

Osim što je proglašena Godinom čitanja, 2021. godina bila je godina potresa diljem Republike Hrvatske i punog jeka pandemije COVID-19 zbog koje su se posljedice socijalne distance još snažno osjećale. U Godini čitanja naša je država uložila određena sredstva u poticanje programa čitanja i programa očuvanja mentalnog zdravlja mladih, u skladu s već spomenutim europskim

¹⁵ Projekt „Centar za zdravlje mladih“ [citirano: 14. veljače 2023.] Dostupno na: <https://mentalnozdravlje.zagreb.hr/projekti/projekt-centar-za-zdravlje-mladih/>

inicijativama. Kao knjižničarka, praktikantica Gestalt terapije te dopredsjednica udruge Balans centar za biblioterapiju iz Zagreba, Iva Šišak vidjela je prostor za povezivanje književnosti i biblioterapije u projektu koji će pomoći mladima u prevenciji razvoja mentalnih bolesti. Cilj projekta bio je podrška mentalnom zdravlju i razvoju psihološke otpornosti učenika 7. i 8. razreda.

U svrhu edukacije knjižničarka Iva Šišak i pedagoginja Katarina Tomašević pohađale su predavanja i radionice o biblioterapiji u radu s adolescentima koje je u njihovoj školi održala udruga Balans centar za biblioterapiju kao pripremu za rad u projektu. Po završetku planirane edukacije obje su nastavile pohađati, u vremenu ostvarivanja projekta, radionice pod nazivom *Biblioterapijski laboratorij* u skupini koja se sastajala jednom mjesečno na biblioterapijskim susretima. Susreti su bili iskustveno - edukativne prirode te su, pored biblioterapijske metode rada, iskustveno učile i promišljale o zakonitostima grupnoga rada. Knjižničarka Iva Šišak u spomenutom je ciklusu radionica bila suvoditeljica te je i kroz taj proces učila o pripremi i vođenju biblioterapijskih radionica, što ju je dodatno osnažilo u izvođenju projekta.

2.2. Razlozi za odabir biblioterapije kao metode rada u projektu *Čitam da se pročitam*

Kao što je već rečeno, inicijalna ideja projekta bila je usmjerena na prevenciju mentalnih poteškoća kod mlađih adolescenata izazvanih teškim izazovima vremena. Osnovni cilj projekta trebalo je ostvariti kroz projektne aktivnosti, što je zahtijevalo najprije dobru pripremu. Knjižničarka Iva Šišak stvorila je svoj vlastiti model koji je, kako se pokazalo, sukladan modelu uspostavljanja razvojne biblioterapije u školi koji opisuje knjižničarka Amy Catalano.¹⁶ Po tom modelu potrebno je ostvariti određene preduvjete kako bi se projekt mogao kvalitetno ostvarivati. Najprije treba razviti povezanost i povjerenje s učenicima, zatim pronaći tko bi od školskog osoblja mogao pomagati u projektu te zatražiti potporu i suglasnost roditelja ili skrbnika. Nakon toga slijedi definiranje specifičnih tema ili problema kojima će se projekt baviti, kao i osmišljavanje ciljeva i aktivnosti kroz koje će se adresirati teme i problemi. Slijedi odabir knjiga prikladnih za ostvarivanje aktivnosti, a tek potom se planirane aktivnosti

¹⁶ Catalano, A. Making a place for bibliotherapy on the shelves of a curriculum materials center: The case for helping pre-service teachers use developmental bibliotherapy in the classroom. // *Education Libraries* 31, 1(2008), str. 17-22. [citirano: 10. travnja 2022.] Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ824774.pdf> Str. 21.

ostvaruju. Knjige se predstavljaju učenicima te se istražuju kroz različite čitateljske aktivnosti. Na kraju se vrednuju efekti biblioterapije na učenike.

Prema knjižničarki i profesorici Amy Catalano školski knjižničari se mogu baviti razvojnom biblioterapijom zato što odlično poznaju dječju literaturu, ali i razne načine rada na tekstu koji su primjereni u radu s učenicima. Njihova uloga u implementaciji razvojne biblioterapije u školi je višestruka: uspostavljanje komunikacije i stvaranje odnosa povjerenja s učenicima i kolegama nastavnicima, omogućavanje pristupa informacijama, istraživanje literature kod adresiranih tema i problema, kao i nabavka literature potrebne za rad s učenicima.¹⁷ Suradnja između knjižničara i učitelja može također uroditi stvaranjem bibliografije ili biblioterapeutskih sažetaka za brze poveznice na određene teme.

Biblioterapija, kao metoda rada na tekstu, ima široku primjenu u radu s ljudima svih dobi. Osnovni joj je cilj održavanje i jačanje zdravlja pri različitim problemima, u preventivne svrhe (razvojna biblioterapija) ili u svrhu potpore, odnosno pomoći u medicinskom liječenju (klinička biblioterapija). Tekst odabran za biblioterapijsku radionicu treba poticati sudionike na identifikaciju, kako bi mogli doživjeti katarzu, a potom i uvid u neku situaciju. Odabir teksta zasniva se na određenim parametrima, od kojih je najvažniji princip nade, no važno je također da tekst ne obezvrjeđuje roditeljske figure, da nudi mogućnost za stvaranje prenesenih značenja i da je dovoljno otvoren za različita tumačenja. Posebnost biblioterapijskog pristupa je u tome što se temelji na osobnom doživljaju teksta, pri čemu književno-teoretska znanja nisu važna za razgovor i interpretaciju. Poznavanje skupine s kojom se radi uveliko doprinosi dobrom odabiru literature za biblioterapijski susret jer voditelj može lakše procijeniti što je skupini potrebno i koje ciljeve želi ostvariti. Razvojna biblioterapija, za koju se voditeljica projekta educirala u spomenutim radionicama, interaktivna je metoda rada na tekstu, što znači da pretpostavlja razgovor o tekstu u grupi koja ga zajedno čita, a voditelj pažljivo oblikovanim pitanjima potiče sudionike na dijeljenje doživljaja, omogućujući svakome prostor za iskazivanje vlastitih misli i osjećaja.

¹⁷ Catalano, A. Nav.dj. str. 20.

Cilj razvojne biblioterapije je osobni razvoj i usklađivanje socijalnih odnosa. Primjenjiva je u prevenciji problema ili za pronalaženje izlaza za postojeće teške situacije. Usko je povezana s rehabilitacijom, jer razvoj osobnosti i prilagodba na novonastale okolnosti utječe na pojedinca i na zajednicu.¹⁸ Razvojna biblioterapija može se integrirati u školski kurikulum kao dio zdravstvenog odgoja (učenje o samopoštovanju, na primjer) te kao dio nastave književnosti (istraživanje vokabulara i načina za iskazivanje misli i osjećaja) ili, po mišljenju nekih autora, kao dio individualiziranih programa (učenje vještina rješavanja problema).¹⁹ Biblioterapija može biti korištena individualno ili u malim grupama, ali i u cijelom razredu. Može se primjenjivati povremeno ili svakodnevno, u skladu s potrebama koje se pojavljuju u nekoj sredini ili kao metoda prevencije. Učitelji koji planiraju koristiti biblioterapiju kao dio nastavnog plana i programa rada mogu je provesti kao čitanje na početku ili na kraju nastavnog sata te kao dio posjeta knjižnici.²⁰ Knjižničarka Iva Šišak surađivala je s učiteljima koji su htjeli biblioterapijske radionice uključiti kao dio plana sata razrednika.

Prema Kimberly Maich i Sharon Kean dobrobiti razvojne biblioterapije u školskom okružju su sljedeće:

1. Svijest o tome da su i drugi iskusili slične probleme.
2. Saznanje o tome da postoje alternativna rješenja problema.
3. Razvijanje slobode govora o različitim problemima.
4. Razvijanje vještina rješavanja problema.
5. Daljnji razvoj pozitivnog *ja*- koncepta.
6. Oslobađanje od emocionalnog i mentalnog stresa.

¹⁸ Janavičienė, D. Bibliotherapy process and type analysis: review of possibilities to use it in the library // Tiltai 53, 4(2010), str.119-132. [citirano: 5. lipnja 2022.] Dostupno na: <https://www.lituanistika.lt/content/28820>

¹⁹ Maich, K., Kean, S. Read Two Books and Write Me in the Morning!. Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom. // Teaching Exceptional Children Plus 1, 2(2004), str. 1-13. [citirano: 10. travnja 2022.] Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ966510.pdf> Str.2.

²⁰ Maich, K., Kean, S. Nav. dj. str.3.

7. Razvijanje iskrenosti prema sebi.
8. Razvijanje interesa koji nisu usmjereni samo na sebe.
9. Bolje razumijevanje ljudskog ponašanja.²¹

Važnost dijeljenja osobnog iskustva čitanja s drugim čitateljima istražila je još 70-tih godina prošlog stoljeća profesorica književnosti i književna teoretičarka Luise Rosenblatt²² koja je svoju ideju dosljedno objasnila u transakcijskoj teoriji čitanja. Rosenblatt koristi termin transakcija koji je prvi upotrijebio američki psiholog i filozof John Dewey, naglašavajući kako je za estetsko čitanje primarno osobno iskustvo teksta i angažman oko tog iskustva, za razliku od eferentnog čitanja teksta u kojem samo dolazimo do određenih informacija. Ono što je Luise Rosenblatt nazvala estetskim čitanjem danas nazivamo dubinskim čitanjem teksta, a u biblioterapijskom susretu čitatelj, tekst i voditelj su uložili ono što Rosenblatt naziva specifičnim posrednikom (voditeljem), tekstem i situacijom o kojoj se razgovara.²³ Svaka je transakcija, kaže Rosenblatt, „jedinstveno iskustvo u kojemu čitatelj i tekst kontinuirano djeluju i djeluju jedni na druge; svaki čitatelj unosi u čin čitanja svoje osobno znanje, uvjerenja i stavove, odnosno tekst za svakoga ima drugačije osobno značenje.“²⁴ Ova književna teoretičarka naglašava važnost dijeljenja čitanja u grupi, što je osnovna metoda razvojne interaktivne biblioterapije.

2.3. Dubinsko čitanje kao temelj biblioterapijske metode rada i njegova važnost za razvoj pojedinca i zajednice

Pod dubinskim čitanjem neuroznanstvenica M. Wolf podrazumijeva „povezivanje onoga što znamo s onim što čitamo, onoga što čitamo s onim što osjećamo, onoga što osjećamo s onim što mislimo, a onoga što mislimo s onim kako živimo svoje živote u ovom našem svijetu u kojem smo svi međusobno povezani.“²⁵ Upravo zato važno je uzeti u obzir da je **dubinsko čitanje** ili **čitanje s razumijevanjem** kompleksna metoda koju mnogi ljudi trebaju tek naučiti

²¹ Maich, K., Kean, S. Nav.dj. str. 10.

²² Rosenblatt, L. The Reader, The Text, The Poem: The Transactional Theory of the Literary Work. TESOL Quarterly 14, 3(1980), str. 379-381. [citirano: 18. siječnja 2023.] Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3586604>

²³ Rosenblatt, L. Nav.dj. str. 380.

²⁴ Rosenblatt, L. Nav. dj. str. 382.

²⁵ Wolf, M. Čitatelju, vrati se kući. Zagreb: Ljevak, 2019. str. 43.

kako bi tekst mogli povezivati sa svojim životnim iskustvom jer tek tada, ako je povezan s životom, on postaje medij za komunikaciju sa svijetom i sa samim sobom. Prema riječima profesorice književnosti Anite Peti Stantić, „razumijevanje doslovnoga, onoga što je napisano u tekstu, ali i razumijevanje onoga što nije izrečeno tekstom, što se preslikava u naše živote i naše iskustvo, pa onda i onoga u što se naše iskustvo preslikava, a što crpi iz tog istoga iskustva, dva su lica čitanja s razumijevanjem.“²⁶ Također, ista znanstvenica proširuje tu misao naglašavajući važnost dijeljenja iskustva čitanja: „U tom je kontekstu čitanje u samoći, ali i čitanje u društvu, otvaranja prostora za mogućnost razumijevanja novih svjetova kroz razumijevanje situacija, njihovo promišljanje i razgovor o njima.“²⁷

Kognitivni znanstvenik Keith Oatley, koji proučava psihologiju fikcije, istražio je povezanost između čitanja fikcije i uključivanja spoznajnih procesa za koje znamo da su u temelju empatije i teorije uma. Oatley i njegov kolega sa Sveučilišta York, Raymond Mar, smatraju da proces poprimanja svijesti nekog drugoga prilikom čitanja fikcije i sama priroda sadržaja fikcije – pri čemu je redovito riječ o snažnim osjećajima i životnim dilemama – ne doprinose samo našoj empatiji, nego predstavljaju ono što je sociolog Frank Hakemulder nazvao našim „moralnim laboratorijem“. U tom smislu, kaže Oatley, „kad čitamo fikciju, mozak aktivno simulira svijest druge osobe, uključujući i one koje nam inače nikada ne bi palo na pamet upoznati. Ta nam situacija omogućuje da na nekoliko trenutaka osjetimo što doista znači biti druga osoba te da osjetimo emocije i napore koji su ponekad nalik našima, a ponekad su upravo nevjerojatno različiti od naših, no koje rukovode životom tih likova. Čitateljski se sklop od takvih simulacija usložnjava, isto kao i naš svakodnevni život, kao i životi onih koji će jednom voditi druge.“²⁸

Prema neuroznanstvenici Maryanne Wolf čin zauzimanja perspektiva i razumijevanja osjećaja drugih jedan je od najdubljih doprinosa procesu dubinskog čitanja. Ista autorica navodi kako je teolog i pisac John S. Dunne opisao taj proces susreta i zauzimanja perspektive tijekom čitanja kao čin „prijenosa“ u kojem ulazimo u osjećaje, imaginaciju i razmišljanje drugih uz pomoć specifične vrste empatije. A uz to, kaže John S. Dunne, postoji tijekom čitanja isti takav i

²⁶ Stantić, A. Čitanjem do (spo)razumijevanja : od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Zagreb: Ljevak, 2022. str. 56.

²⁷ Stantić, A. Nav.dj. str. 57.

²⁸ Oatley, K, Mar. R., Peterson, J. Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes. // *Communications* 34, 2(2009), str. 407- 428. [citirano: 2. srpnja 2022.] Dostupno na: https://www.yorku.ca/mar/Mar%20et%20al%202009_reading%20fiction%20and%20empathy.pdf, str. 411.

suprotan proces vraćanja samom sebi.²⁹ Čin čitanja je „posebno mjesto na kojem su ljudi oslobođeni od sebe samih kako bi sebe mogli prenijeti u um drugih i tako naučiti što znači biti druga osoba s težnjama, sumnjama i osjećajima koje inače nikada ne bi osjetili.“³⁰ Čitanje nam tako omogućava da osjetimo ono što inače ne bismo mogli osjetiti u jednom iskustveno ograničenom ljudskom životu, da doživimo sudbinu drugih i drugačijih ili sebi sličnih u drugim životnim okolnostima. To iskustvo je transcendentno, proširuje unutrašnji svijet i čovjeka ispunjava osjećajem beskrajnosti. Suosjećanje je temelj kvalitetnog suživota u kojem ljudi brinu jedni za druge, zbog čega Wolf naglašava socijalnu važnost razvijanja dubinskog čitanja jer nam shvaćanje perspektive drugih ljudi „može pružiti različite nove razloge za pronalaženje alternative, može nam pomoći pronaći suosjećajne načine da se nosimo s drugima u ovome svijetu.“³¹ Dubinsko čitanje razvija suosjećanje bez kojeg nema razumijevanja drugih, ali ni samoga sebe. Istraživanja kognitivnih znanstvenika, kaže Wolf, pokazuju da razumijevanje perspektive drugih „složena mješavina spoznajnih, društvenih i emocionalnih procesa koji ostavljaju velikog traga na sklopu našeg čitateljskog mozga.“³²

„Čitanje je obično privatna aktivnost. Međutim, dijeljenje knjige u učionici, s partnerom, u malim grupama ili u razredu može imati svoju vrijednost. Ove aktivnosti mogu dovesti do boljeg čitanja i dubljeg uživanja u knjizi. Odgovori svake osobe koja sudjeluje u takvim razgovorima profinjuju se s vremenom i produbljuje se sam doživljaj“ ističu psiholozi Riordan i Wilson.³³ Po njihovom mišljenju, knjige trebaju imati važnu ulogu u svakodnevnom životu jednog razreda jer se mogu koristiti u razvijanju problemskog pristupa kako bi djeca postala bolje opremljena za izazove budućnosti jer razgovaraju o situacijama te se pripremaju za njih kroz razgovor o književnim tekstovima. Učitelji bi, misli ovaj autorski dvojac, trebali poticati djecu na razmjenu iskustava i osjećaja u razredu. Takvi razgovori su važni kako bi se potvrdili osjećaji, smanjili strahovi i tjeskoba u komunikaciji, a djeca tako uče jedni od drugih.³⁴

²⁹ Wolf, M. Nav.dj. str. 55.

³⁰ Wolf, M. Nav.dj. str. 56.

³¹ Wolf, M. Nav.dj. str. 62.

³² Wolf, M. Nav.dj. str. 65.

³³ Riordan, R. J., Wilson, L. S. Bibliotherapy: Does it work?. // Journal of Counseling & Development 67, 9(1989), str. 506–508. [citirano: 13. rujna 2023.] Dostupno na: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1989.tb02131.x> str. 507.

³⁴ Malloy, N.M. Bibliotherapy Revisited Issues in Classroom Management. Developing Teachers' Awareness and Techniques to Help Children Cope Effectively With Stressful Situations. [citirano: 9. srpnja 2022.] Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED501535.pdf>

Književnost nudi niz modela i obrazaca ponašanja koji prikazuju kako se možemo nositi s nekim životnim izazovom te je dobar model za učenje. Ako se čitanju pridruži i razgovor o tekstu u kojem voditelj potiče sudionike na iskazivanje vlastitih misli i osjećaja, sudionici se snažnije povezuju, bolje se upoznaju te iskušavaju različite osjećaje i modele komunikacije u poznatoj i sigurnoj sredini. K tome, učenici se u istraživanju teksta ne oslanjaju na vanjske izvore znanja već posežu za svojim vlastitim iskustvima, što jača vrijednost osobne spoznaje te jača samopouzdanje. Sposobnost da se služimo svojim znanjem važna je kako bismo primili nove smislene informacije i protumačili njihovu važnost za vlastiti život. Biblioterapijski pristup tako se suprotstavlja površnom čitanju i nepotrebnom gomilanju podataka koji nemaju smisao za naš život, a njihova količina često ostavlja dojam da posjedujemo veliko znanje.³⁵ U biblioterapijskom razgovoru svaka se činjenica preispituje na razini osobnog iskustva, ali se promatra iz različitih perspektiva jer je više sudionika razgovora.

Dubinsko čitanje, koje je u ovom poglavlju prikazano iz nekoliko perspektiva, aktivira ljudski um te time potiče aktivaciju svih osjetila. M. Wolf spominje mnogostruke aluzije koja nastaju u trenutku dok je um napregnut od rada i otkrivanja.³⁶ Tu višeznačnost i aluzivnost učenici mogu osjetiti u biblioterapijskom razgovoru. U razredu, kao i u čitateljskoj grupi, razgovor o tekstu u kojem sudjeluje više osoba proširuje perspektivu svakog sudionika jer se svatko susretne s drugačijim pogledima na tekst. Tako se otkrivaju različita značenja teksta koja u razgovoru sudionici mogu preispitivati i saslušati različita objašnjenja. Kroz taj proces pojavljuju se nova pitanja i mogući odgovori pa se misaoni proces potaknut čitanjem nastavlja i nakon završenog razgovora. Drugim riječima, ono što jedan čitatelj, vičan dubinskom čitanju, može napraviti sam, a to je zauzimanje različitih perspektiva i propitivanje različitih načina razmišljanja, to u biblioterapijskom susretu rade svi članovi zajedno.

Djeci i mladima ovakav način rada na tekstu nije odmah blizak jer se razlikuje od uobičajenog rada na tekstu u nastavi književnosti, ali se vrlo brzo na njega naviknu te im postane zanimljiv kad osjete kako od njega imaju koristi. Učenici se kroz biblioterapijski razgovor međusobno

³⁵ Wolf, M. Nav.dj. str. 68.

³⁶ Wolf, M. Nav.dj. str. 69.

bolje upoznaju što smanjuje osjećaj usamljenosti i udaljenosti od drugih ljudi. Ako se tome pridruži i kulturološki aspekt, odnosno upoznavanje s literaturom koja prikazuje ljude u drugim kulturama i druge sustava mišljenja, književnost postaje teren za učenje razumijevanja drugih, drugačijih i naizgled tako različitih, ali i teren za spoznavanje onoga što nas čini bliskima. Književnost, korištena na ovaj način, doista je plodno tlo za razvoj empatije, usvajanje znanja i vještina, ali ponajviše teren za razumijevanje bliskosti svih ljudskih bića, što je osnova za zdravo povezivanje s drugima i, na kraju, za zdrav društveni i privatni život. Uvid u priču o drugome obogaćuje dvosmjerno: čitatelj se upoznaje s nepoznatim, onim što nije iskusio i doživio, ali se susreće i s onim što mu je poznato i to vlastito iskustvo ugrađuje u čitanje.

2.4. Važnost dubinskog čitanja u doba adolescencije

S ulaskom u razdoblje adolescencije mladi se čovjek pita o vlastitom identitetu te se zanima i za identitete drugih s kojima se uspoređuje, pronalazi sličnosti i razlike te ispituje mogućnost za povezivanje s njima. Teme poput pitanja o vlastitom postojanju i njegovom smislu, ciljevima i životnim vrijednostima, prijateljstvu, opravdanosti društvenih normi i pravila te o mogućnosti promjene istih okupiraju mladog čovjeka. S obzirom na kategoriju budućnosti mladi ljudi danas iskazuju veliku zabrinutost, a kod nekih se razvija i tjeskoba. Biblioterapijski pristup književnosti može pomoći u razvijanju otpornosti na stresore koji potiču taj strah.

Kontemplativna dimenzija čitanja posebno je važna u razdoblju adolescencije. Mladi čovjek spoznaje prostor izvan svoje primarne zajednice i zainteresiran je za njega te često s velikim uzbuđenjem i znatiželjom prihvaća novo i nepoznato. Refleksivno i kritičko razmišljanje svojstveno je ovom periodu života jer mladi čovjek želi potvrde svojih razmišljanja u stvarnome životu. Želi se ostvariti. Biblioterapijski razgovor o literaturi u ovom razdoblju može odigrati značajnu ulogu jer se u književnim djelima na cjelovito prikazani način ostvaruju različite sudbine o kojima mladi ljudi mogu razgovarati uočavajući motive, uzroke i posljedice postupaka, kao i osjećaje koji nastaju i nestaju uslijed različitih životnih okolnosti. Književna djela također predviđaju budućnost ili posežu daleko u prošlost pa su samim time primjer transcendentnoga, onoga što nadilazi prostor i vrijeme, odnosno ljudsku prolaznost i ograničenost. Čitajući, kaže M. Woolf ulazimo „u svoje privatno sidrište gdje možemo razmišljati o svim oblicima ljudskog postojanja i udubiti se u univerzum čije stvarne tajne

nadilaze maštu bilo koga od nas.“³⁷ Biblioterapijski pristup potiče kontemplativnu dimenziju čitanja samim time što nas uvodi u višeznačnost teksta i njegovu primjenjivost u različitim životnim situacijama.

O kontemplativnoj dimenziji čitanja malo se govori iako je ona osobito važna jer nas povezuje s onim što još ne možemo domisliti i što možemo samo slutiti, s prostorom u kojem još nema rješenja, prostorom nepoznatog i nedokučenog, možda čak i našem umu nespoznatljivog. To je prostor osobne slobode u kojoj možemo sami sebi postavljati pitanja na sve što znamo te samostalno, koristeći se vlastitim umom, iskustvima i spoznajama utemeljenima na tom iskustvu, ali i na intuitivnim promišljanjima, donositi zaključke ili postavljati nova pitanja. Prostor slobode je prostor u kojem nema još ničega, a moglo bi biti svašta. Kad čovjek već sebi prizna da nema konačne odgovore i usudi se postaviti pitanje, osjeća se kako počinje pripadati puno širem svemiru od onoga u kojem mu škola, religija ili kultura daju odgovore. U tom prostoru čovjek se susretne sa svim onim što zna i uloži svo to znanje i iskustvo u rješavanje nekog problema kojim se bavi. U prostoru slobode vrijeme nestaje te je zbog toga sloboda još očitija, opipljiva je i stvarna, upravo zato što sve kategorije poimanja vremena kao nečega ograničenog satom, danom, mjesecom ili godinama otpadaju. Ostaje samo čovjekova misao u slobodnom razgovoru s autorom knjige, misao koja sebi dopušta sve osjećaje i reakcije. Da bi čovjek tako čitao, treba biti uvjeren da takvo čitanje knjige/svijeta ima smisla. Ali, kad jednom iskusi takvo čitanje, čovjek dobije nešto bezvremensko, dimenziju koju ne može osvojiti u brzim izmjenama informacija. Osjeća se kako je iz dubina izronio nešto beskrajno vrijedno te postaje svjestan širine prostora i vremena u kojem je ljudski život, kao i ljudska misao i osjećaj, samo jedan dragocjeni trenutak, jednako vrijedan kao i svaki drugi oblik postojanja. Wolf smatra da je postupni gubitak kontemplativne dimenzije u suvremenom svijetu „posljedica nepredviđenog slijeda događaja u našem okruženju koje se tiče neprekidne potrebe za efikasnošću – „kupovanje vremena“, a da ne znamo za koju svrhu, smanjivanje raspona pozornosti, guranje ljudi preko njihovih kognitivnih granica velikom količinom distrakcija i informacija koje nikada neće postati znanje i, na kraju, sve veća manipulacija i površno služenje znanjem koje nikada neće postati mudrost.“³⁸ Ona tom besmislenom gomilanju činjenica suprotstavlja **spoznajno strpljenje**.³⁹ U biblioterapijskim radionicama njeguje se polaganost

³⁷ Wolf, M. Nav.dj. str. 203.

³⁸ Wolf, M. Nav.dj. str. 205.

³⁹ Wolf, M. Nav.dj. str. 207.

koja nam dopušta da budemo svjesno prisutni, a tako se otvara prostor za razmišljanje, divljenje, postavljanje pitanja i traženje odgovora.

U biblioterapijskim radionicama posvećujemo vrijeme vlastitom doživljaju teksta te puštamo da tekst u nama potakne osjete i ostavi dojmove. Zatim dijelimo svoj doživljaj s drugima govoreći o mislima i osjećajima koji se otvaraju potaknuti doživljajem. To je posebno važno za adolescente koji inače na takav način ne dijele svoje misli i osjećaje. Društvene mreže i aplikacije kojima se danas mladi ljudi služe potiču na brzo dijeljenje trenutnih reakcija koje se ne mogu nazvati doživljajima jer je za doživljaj potrebno vrijeme.

Wolf navodi kako filozof Charles Taylor svoju knjigu *Jezična životinja* (The Language Animal) započinje odlomkom o jeziku u kojem se nalazi i citat iz teksta Wilhelma von Humboldta koji podsjeća na ljudsku potrebu za artikulacijom koja je u temelju potrage za mudrošću: „Uvijek postoji 'osjećaj da postoji nešto što jezik ne sadrži direktno, a što [um/duša], čiji je rast potaknut jezikom, mora pružiti; isto tako s druge strane postoji i [potreba] da se sve što duša osjeća poveže s glasom'.“ Taylor smatra da je sama priroda toga „što imamo jezik u tome da smo neprestano uključeni u nastojanje da proširimo svoje sposobnosti artikulacije.“ Isto vrijedi i za iskustvo u trećem životu dobrog čitatelja: riječ je o neprestanom nastojanju da pokušamo dosegnuti i najpreciznije izraziti svoje misli kako bismo proširili sve jasnije i sve potpunije razumijevanje univerzuma te kako bismo živjeli vođeni tom vizijom.“⁴⁰ Upustiti se u takvu potragu predstavlja posljednji cilj dubinskog čitanja i početak mudrosti, kaže Wolf.

Poznato je da djeca uče od svojih roditelja ili drugih bliskih osoba oponašanjem, a to se odnosi i na učenje načina iskazivanja osjećaja. U mnogim se obiteljima o osjećajima ne priča pa su biblioterapijske radionice za neku djecu i mlade, a ponekad i za odrasle, možda prvi susret s takvim načinom govora. Jedna od uloga voditelja radionice je da bude model takvom govoru, koji će pojedinac usvojiti i razvijati ga dalje u životu. Tekst je medij preko kojeg govorimo tako što se služimo njegovim slikama, riječima i rečenicama kako bismo iskazali svoje misli i osjećaje. Tekst nam daje riječi za osjećaje koje inače teško možemo imenovati. On je na neki način ekstenzija u kojoj pronalazimo riječi za ono što nam se na prvi pogled, u nekom životnom trenutku, čini neizrecivo.

⁴⁰ Wolf, M. Nav.dj. str. 216.

Knjižničarka Iva Šišak odlučila se u projektu koristiti raznim metodama, od kojih je najvažnija već spomenuta **metoda vođenog čitanja** koju je isprobala u pripremnoj fazi projekta. U vođenom čitanju voditeljica čita učenicima odgovarajućim tempom i odgovarajućom glasnoćom kako bi svi mogli pratiti i dobro čuti tekst. Tijekom čitanja moguće je prekinuti čitanje, ako netko od slušatelja ima pitanje u vezi nejasnoća u tekstu ili u vezi nepoznatih riječi. Sudionicima se može dati uputa da tijekom prvog čitanja samo pažljivo slušaju, dok tijekom drugog slušanja bilježe sve što im nije jasno, ono što je potaknulo na snažnu emocionalnu reakciju, pozitivnu ili negativnu. Nakon drugog čitanja voditelj otvara **biblioterapijski razgovor** u kojem polaznici najprije dijele svoja iskustva čitanja služeći se obilježenim dijelovima teksta. Voditeljica ih potiče da se uvijek iznova vraćaju tekstu, istražuju njegova značenja, slušaju različita tumačenja i referiraju se jedni na druge. Ključni element biblioterapijskog razgovora su unaprijed pripremljena specifična pitanja koja se mogu primijeniti na razne dijelove priče kako bi se pozornost usmjerila na važne teme. Neka pitanja trebaju poticati polaznike na istraživanje razumijevanja teksta, a druga na objavu doživljaja i iznošenje stavova. Dijeljenje misli i osjećaja u grupi o nekom tekstu donosi brojne koristi, od rješavanja emocionalne napetosti do uvida u različita rješenja neke situacije, što unosi novu kvalitetu u odnose u grupi, odnosno u zajednici, o čemu je već bilo riječi.⁴¹

3. Ostvarivanje projekta *Čitam da se pročitam*

U projektu *Čitam da se pročitam* planirano je i ostvareno pet biblioterapijskih radionica u svakom sedmom i osmom razredu, u periodu od veljače do svibnja 2022. godine, tijekom sata razrednika. U nekim su razredima provedene različite radionice te će stoga u nastavku biti prikazano osam radionica provedenih kroz cijeli projekt, u različitim razredima. U radionicama su čitani ulomci popularnih suvremenih fikcijskih i nefikcijskih književnih djela o kojima se razgovaralo korištenjem metode biblioterapijskog razgovora. Pripremna faza projekta ostvarena je tijekom šk. godine 2020./2021. kada se voditeljica upoznala s učenicima koji su kasnije sudjelovali u projektu, a potom su radionice održavane dinamikom koju je dopuštala organizacija školskih sati. Projekt je u cijelosti ostvaren.

⁴¹ Malloy, N.M. Nav.dj. str. 35.

3.1. Pripremna faza - upoznavanje s učenicima i njihovim interesima

Knjižničarka Iva Šišak planirala je provođenje projekta sa skupinom učenika koje je upoznala tijekom više godina njihovog školovanja kroz razne radionice organizirane s ciljem upoznavanja učenika s načinima korištenja prostora knjižnice i knjižne građe, na satovima lektire, kroz susrete s književnicima i razne izvannastavne aktivnosti koje potiču čitanje, a provode se u knjižnici (čitateljski klub i razne kreativne radionice). Jedna od važnih aktivnosti koju provodi godinama u svojoj školi je projekt *Jedan razred – jedna knjiga* u kojem učenici kao razred sudjeluju svojim donacijama, ali i odabiru knjige koje žele čitati i kojima će obogatiti knjižni fond u svojoj knjižnici. Učenici su angažirani oko odabira knjiga, a kroz tu se aktivnost upoznaju s mnogim zanimljivim i vrijednim djelima hrvatske i svjetske književnosti za djecu i mlade. Tijekom dužeg razdoblja knjižničarka je dobro upoznala razrede s kojima će provesti projekt *Čitam da se pročitam*, njihove specifične razvojne potrebe i pojedinačne posebnosti svakog učenika, što je bilo važno za odlučivanje o izboru literature koju će koristiti u projektu i preciznije definiranje ciljeva rada. U kasnijem istraživanju literature za projekt bila je vođena idejom da književnost koju bira zrcali njihove osjećaje, stavove, uvjerenja i vrijednosti, odnosno da iste dovodi u centar pažnje na način da potiče identifikaciju s likovima i situacijama. Pažljiv odabir materijala je značajan kako bi učenici mogli povezati sa stvarnim ili izmišljenim likom, ili sa situacijom.⁴²

Jedna od radionica koju je provodila više godina zaredom u svrhu poticanja čitanja i upoznavanja čitateljskih interesa učenika je radionica pod nazivom *Susret na slijepo s knjigom*. Radionicu je provodila u vrijeme Valentinova, a za *Susret na slijepo s knjigom* pripremila bi zanimljive knjige koje bi se mogle svidjeti mladima koje je za tu prigodu upakirala u ukrasni papir ukrasivši ga vrpcom. Pored knjige svaki je učenik dobio i listić s nekoliko pitanja na koja je trebao odgovoriti dok se upoznaje s knjigom. Pitanja su učenike vodila kroz doživljaj susreta i vrednovanje tog iskustva.

Pitanja na koja su učenici individualno odgovarali su sljedeća:

1. Pri pogledu na korice knjige (naslov, boje, ilustracije na naslovnici) moj prvi dojam je... Naslućujem da bi radnja koja se krije iza korica mogla biti...

⁴² Malloy, N.M. Nav.dj. str. 33.

2. Knjiga ima i drugu stranu. Okrećem ju. Nakon što sam pročitao što piše na poledini knjige....
3. Vrijeme je da provjerim imamo li zajedničke teme. Otvaram je, čitam podnaslove i razgledavam ilustracije...
4. Krećemo razgovarati. Čitam 10.-tak minuta. Javlja mi se...(koji dojam, sjećanje, osjećaj, misao?)
5. Došlo je vrijeme da se rastanemo. Želiš li s njom ponovo izaći? Ako ne, kome bi je preporučio?

Nakon vremena određenog za samostalan rad učenici su dijelili svoja iskustva sa sastanka s knjigom. U tom su razgovoru jedni drugima preporučivali knjige, ako su mislili da bi se nekome drugome mogla svidjeti knjiga koju su dobili na upoznavanje, tražili informacije o mogućnosti posudbe knjige, a neki su odmah svoju knjigu i zadužili u knjižnici. Učenici su u evaluaciji visoko vrednovali ovu radionicu odgovorivši pozitivno na pitanje bi li ponovili susret s knjigom na slijepo, a jedan je učenik napisao da mu je to „najljepše Valentinovo ikada“.

3.2. Istraživanje i odabir literature za biblioterapijske radionice

Podjednako važan dio pripremne faze projekta *Čitam da se pročitam* bilo je i istraživanje literature koja će se koristiti u projektu. Knjižničarka Iva Šišak je odmah po zaprimanju pozitivnog odgovora o odobrenju projekta počela s intenzivnim pripremanjima za odabir literature. Najprije je krenula u istraživanje literature za mlade kod hrvatskih izdavača, ali je tu naišla na prepreke koje su je usmjerile prema izdavačima na engleskom govornom području koji imaju bolje sistematizirano područje književnosti za mlade. Neki hrvatski izdavači na svojim mrežnim stranicama i u prodajnim katalozima povezuju djecu i mlade. To znatno otežava pronalazak knjiga za mlade jer se one moraju probati iz velikog broja knjiga za djecu. Većina naših izdavača nude knjige za mlade po vrlo šarolikom kriteriju, tako da pod ovim terminom možemo zajedno, na istoj mrežnoj stranici, naći knjige za djecu, kao i za mlade i starije adolescente. Kupac mora dobro istražiti svaku knjigu prije nego što sazna za koju je dob namijenjena, a tek potom ući u sadržaj i detalje, ako je već došao do knjige koja odgovara dobi koju traži.

Školska knjiga na svojoj web stranici ima podjelu prema dobi, ali u kategoriji *od 12 godina na dalje* nije definirano koja je gornja granica te kategorije.⁴³ Detaljniji pregled pokazuje da se na prvoj stranici, ali i na sljedećima, nalazi vrlo malo knjiga za starije adolescente. Većinom se u ovoj kategoriji nalaze knjige za mlađe adolescente i za djecu, ali dob nigdje nije naznačena. Tek kad otvorimo sadržaj svake pojedine knjige saznajemo nešto više o tome kome bi ona mogla biti namijenjena. Pod kategorijom *Mladi* u Školskoj knjizi možemo pronaći sljedeće potkategorije: *Romani*, *Popularna znanost*, *Hobi i slobodno vrijeme*, *Samopomoć i savjeti*, *Časopisi*. Kad otvorimo te potkategorije, ponovo se nađemo suočeni s vrlo raznolikim knjigama i tek pomnijim iščitavanjem anotacija, ako otvorimo svaku pojedinu knjigu, saznajemo nešto više. I, treba napomenuti, nije svugdje napisano za koju dob je određena knjiga pisana. **Mozaik knjiga** također ima kategoriju *Knjige za djecu i mlade*, a pažljivim pregledavanjem prve dvije stranice uočavamo da se radi uglavnom o knjigama za djecu do 11 ili 12 godina.⁴⁴ Na prve dvije stranice samo je nekoliko knjiga za starije adolescente tako da nije jasno gdje spadaju stariji adolescenti. Slično je i kod drugih hrvatskih izdavača.

Kod engleskih izdavača, na primjer, situacija je drugačija. Postoje jasnije definirane kategorije. Na primjer, izdavač **Barnes&Noble** ima kategoriju *Teens&YA* (Young Adult Books) čime se obraća publici od 13 do 18 godina i publici od 18 do 24 godine, što po nekoj uopćenoj kategorizaciji spada pod Young Adult. Isti izdavač također nudi i listu od 100 najčitanijih knjiga za tu skupinu.⁴⁵ **Harper Collins Publisher** također ima kategoriju *Books for Teens / Young Adult Novels / Epic Reads* i nudi obilje literature u ovoj kategoriji.⁴⁶ Kod oba izdavača literatura za djecu ne miješa se s literaturom za adolescente pa nije jasno zašto se kod nas te kategorije spajaju i miješaju. Uz svaku knjigu ponuđen je ulomak teksta i kratak sadržaj, a uz neke knjige čitatelj može poslušati i video u kojem su autor i knjiga na zanimljiv način predstavljeni. Čitatelj tako brže dolazi do važnih informacija i lakše se može odlučiti što će čitati. **Goodreads**⁴⁷ prikazuje reakcije čitatelja, provjera kvalitete teksta, razvija blogove za mlade tako da je na

⁴³ Djeca i mladi. [citirano: 11. studenog 2021.] Dostupno na: <https://shop.skolskajniga.hr/djeca-i-mladi/dob/12.html>

⁴⁴ Knjige za djecu i mlade. [citirano: 19. prosinca 2021.] Dostupno na: <https://mozaik-knjiga.hr/kategorija/knjige/knjige-za-djecu-i-mlade-knjige/>

⁴⁵ Teens & YA Books. [citirano: 8. studenog 2021.] Dostupno na: https://www.barnesandnoble.com/b/books/teens-ya/_/N-29Z8q8Z19r4

⁴⁶ Books for Teens. [citirano: 2022-10-2] Dostupno na: <https://www.harpercollins.com/collections/books-for-teens>

⁴⁷ <https://www.goodreads.com/>

takvim stranicama moguće pratiti kakvu recepciju ima neka knjiga i kako na nju reagiraju mladi ljudi. Istovremeno, iz takvih prikaza i recepcije nastaju liste knjiga koje su po kvaliteti i čitanosti relevantan izvor podataka o tome što mladi ljudi cijene i što vole čitati.

Zbog kvalitete ponude i bolje obrađenih anotacija, uz koje se nalaze i već spomenute liste najčitanijih knjiga za mlade, kao i reakcije čitatelja, knjižničarka Iva Šišak velikim se dijelom oslonila na informacije o literaturi za mlade koje je dobila kod engleskih izdavača. Neke od knjiga, poput romana *Duh* Jasona Raynoldsa i knjige *Mladima* Linn Skäber prevedene su na hrvatski jezik pa ih je nabavila od hrvatskih izdavača. Neke je knjige naručila putem internetske prodaje od stranih izdavača, a tekstove je s engleskog jezika samostalno prevodila za potrebe projekta. Takav je slučaj bio s pismom Alaina de Bottona iz knjige *Velocity of Being*.

Nagrade za književnost dobra su orijentacija za odabir literature, ali kod nas književne nagrade također nemaju jasno definirane kategorije za mlade jer postoji samo kategorija *Književnost za djecu i romani*. Knjižnice grada Zagreb svaki drugi mjesec održavaju tribinu Informativni utorak te na toj tribini svaka tri ili četiri mjeseca daju prikaze noviteta u području književnosti za djecu i mlade. Sve su to bili izvori kojima se knjižničarka Iva Šišak koristila u istraživanju literature za projekt.

3.3. Struktura i tijek biblioterapijskih radionica provedenih u projektu

Voditeljica projekta planirala je provesti, kako je već rečeno, pet radionica u svakom sedmom i osmom razredu. Za ostvarivanje te ideje ponekad je provodila iste radionice u svim razredima, a ponekad je u nekom od razreda znala provesti i drugačiju radionicu, u skladu s potrebama tog razreda. U nastavku će biti prikazane osnovna struktura radionica koje su provedene u projektu, a potom i sve provedene radionice s naglaskom na prikazu kratkog sadržaja teksta i načinima korištenja teksta u radu s mladima.

Sve su se radionice, osim uvodne, sastojale od četiri dijela, a to su:

- uvodna igra
- čitanje teksta
- razgovor
- završna aktivnost

Struktura radionica uvijek je bila ista, a mijenjale su se igre, tekstovi i završne aktivnosti.

Cilj uvodne igre bilo je opuštanje, zabava, povezivanje kroz smijeh, kretanje i druženje. Igre su uglavnom bile prostorne i društvene. Igra je bila uvodni ritual, poticala je na kretanje i druženje, ali i na poštivanje granica. Nakon igre voditeljica je predstavljala tekst koji će biti pročitani i knjigu iz koje je tekst preuzet.

Tekst je čitan na različite načine. Čitan je uvijek dva puta. Prvi put tekst je čitala voditeljica. Cilj je prvog čitanja upoznavanje s tekstom i prepuštanje prvom doživljaju. Nakon prvog čitanja učenicima je dan naputak da u drugom čitanju bilježe ono što im se najviše sviđa. Nakon usmjerenog čitanja učenike se poticalo da dijele svoja zapažanja. Voditeljica radionice bila je uzor i primjer drugima jer je prva dijelila svoja zapažanja, kako bi učenici vidjeli na koje se načine može razgovarati o pročitanoj tekstu. Voditeljica čita što je zabilježila i kratko komentira svoj izbor (*Ta me rečenica iznenadila, lijepa mi je, sviđa mi se zato što, dobro zvuči, stvara mi lijepu sliku, potiče me na razmišljanje, otvara mi neki novi način gledanja na stvari.*) Učenici pri tome od voditeljice uče, što je posebno važno naglasiti, formulacije koje im pomažu u iskazivanju misli i osjećaja.

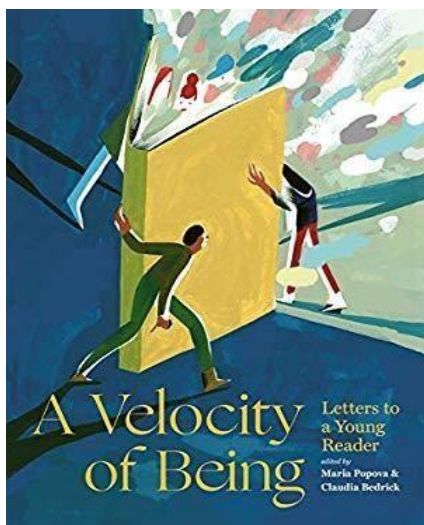
Razgovor o tekstu vodio se u malim skupinama ili u parovima, uz unaprijed pripremljena pitanja za skupine. Svi su imali ista pitanja vezana uz tekst koja su kasnije dijelili s drugima, uz mentorstvo voditeljice. Nakon dijeljenja iskustava čitanja i razgovora o pročitanoj koji se temelji na tim iskustvima, slijedila je likovna ili literarna aktivnost, a na kraju kratka refleksija/osvrt na radionicu s kojim je susret završio. Za ovakav način rada idealan bi bio dvosat, no to se nije uvijek moglo ostvariti. Bez obzira na kraće vrijeme, i u jednom školskom satu učenici su uspjeli izraziti svoje osjećaje, međusobno se bolje upoznati, družiti se, razgovarati, stvarati zajedno i procijeniti kvalitetu radionice.

U projektu je korištena raznovrsna literatura, odnosno mladi su na susretima s voditeljicom projekta čitali priče, reportaže, znanstvene tekstove te o njima razgovarali, povezivali ih sa svojim znanjima i iskustvima, postavljali pitanja i tražili odgovore, raspravljali o pojmovima, surađivali u izradi zajedničkog zadatka u kojem je najvažnija komponenta bila aktualizacija vlastitoga razumijevanja i osjećanja, bilo da se radi o pisanju pisma liku, grupnom pisanju anagrama, izradi kotača otpornosti, grba koji prezentira osobne vrijednosti ili stope kojom se pravi prvi korak u avanturu života.

3.3.1. Uvodna radionica – Alain de Botton: *Pismo čitatelju*

Za uvodnu radionicu voditeljica projekta izabrala je kratko *Pismo čitatelju* filozofa Alaina de Bottona iz knjige *Velocity of being*, namijenjeno mladima. Voditeljica je sama prevela pismo s engleskog jezika te ga pročitala učenicima, nakon čega su razgovarali o njemu, kao i o nazivu samog projekta. Autori pisama sakupljenih u knjizi su mnogi poznati suvremeni pisci i spisateljice, umjetnici i umjetnice, filozofi i filozofkinje te znanstvenici i znanstvenice koji su htjeli svoju ljubav prema čitanju prenijeti mladima. Knjiga je nastala tako što su književnice Maria Popova i Claudia Bedrick, poznate i kao blogerice⁴⁸, pozvale ove poznate autore i autorice na suradnju, a oni su uzvratili pismima u kojima iznose svoje uspomene na prve važne knjige, prva uzbudljiva iskustva čitanja, razmišljanja o važnosti čitanja za svoj život, kao i o važnosti čitanja za čovječanstvo.⁴⁹

Slika 1. Naslovnica knjige *A Velocity of Being : Letters to a Young Readers* (autorice: Maria Popova i Claudia Bedrick)

Izvor: <https://i.pinimg.com/originals/b7/3c/54/b73c54a57bd23bc6d1c54ce9de780fca.jpg>
(pristupljeno: 12.5.2021.)

⁴⁸ Maria Popova je esejistica, autorica knjiga, pjesnikinja i spisateljica književnih i umjetničkih komentara i kulturne kritike rođena u Bugarskoj, a živi u Americi, a koja je našla široku publiku kako zbog svog pisanja tako i zbog vizualne stilistike koja ga prati. Autorica je neovisnog bloga pod nazivom Marginalian koji se može čitati na: <https://www.themarginalian.org/>

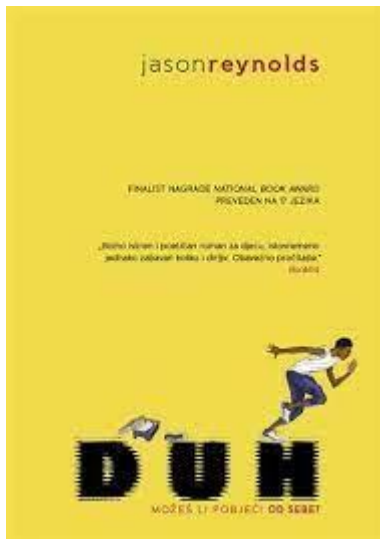
⁴⁹ A Velocity of Being : Letters to a Young Reader: šarmanтна i lijepa knjiga koju treba imati na policama. [citirano: 11. svibnja 2022.] Dostupno na: <https://brickzine.hr/a-velocity-of-being-letters-to-a-young-reader-sarmanтна-i-lijepa-knjiga-koju-treba-imati-na-policama/>

Radionica je osmišljena kao „razbijač leda“, odnosno kao upoznavanje s temom projekta, ali i upoznavanje učenika jednih s drugima na onim razinama na kojima se djeca nemaju priliku upoznati u svakodnevnoj komunikaciji. Učenici su na početku dobili pitanje o tome koja je pjesma/priča/knjiga na njih u životu ostavila najsnažniji dojam i opisati taj dojam u nekoliko rečenica ili natuknica. Svatko je na početku trebao samostalno odgovoriti na ovo pitanje, a potom su dijelili svoja iskustva jedni s drugima. Tako su se najprije trebali susresti sami sa sobom u prisjećanju na trenutke u kojima su uživali u nekoj priči, bilo da su je čitali ili slušali, susresti se sa svojim osjećajima i razmisliti o tome kako bi ih predstavili drugima. Važno je naglasiti da je učenicima u uvodu, prije zadatka, objašnjeno kako nije važno u kojem je mediju priča ostvarena. Na taj je način odmah na početku projekta napravljena razlika između školskog pristupa tekstu (lektirnog) i biblioterapijskog pristupa u kojem je svaki medij u kojem je priča ostvarena jednako vrijedan. Učenici su mogli izabrati i tekst pjesme koju vole pjevati, ali i priču ispričanu u stripu ili grafičkom romanu. Također je naglašeno da je sasvim svejedno na kojem jeziku su čitali ili slušali svoju omiljenu priču ili pjesmu. Svaki tekst, odnosno svaka jezična tvorevina, usmena ili zapisana, jednako je dobra ako se radi o osobnom odabiru. Prema tako postavljenom kriteriju niti jedan se učenik nije osjećao isključeno, bez obzira čita li knjige ili ne, a svi su sudjelovali u aktivnosti. Učenici rijetko, osim ako nisu u svojim skupinama, razgovaraju kao razred o svojim osobnim stvarima te se pokazalo da ova vježba, koliko god bila jednostavna, nije svima bila lagana. Učenike se u razgovoru poticalo da podijele barem naslove svojih omiljenih priča, pjesama ili knjiga te da nešto o njima kažu. Odmah u prvom razgovoru dogodilo se da su djeca pokazala iskreno zanimanje jedni za druge, za činjenice koje im nisu bile poznate, a neki su se, kad su otkrili da im se sviđaju iste priče ili pjesme, povezali. U razredima je bilo puno dobre atmosfere, dobrog i prijateljskog humora koji, naravno, potiče zbližavanje jer ne vrijeđa već osvjetljava neku situaciju ili osobu iz nekog drugog kuta na prihvatljiv i simpatičan način, smijeha, prepoznavanja, razmjene misli i osjećaja.

3.3.2. Prva radionica – Jason Reynolds: *Duh*

Roman *Duh* govori o dvanaestogodišnjem dječaku Castleu koji u trčanju pronalazi potrebnu sigurnost, a u treneru i ekipi zajednicu kojoj počinje pripadati. Roman je pisan vrlo jednostavnim jezikom, a teme kojima se bavi tiču se svakog tinejdžera. To su pitanje identiteta, potrebe za povezivanjem s drugima i pripadanja nekoj zajednici, uspostavljanje odnosa s važnim odraslim osobama, stjecanja povjerenja u druge i izgradnja prijateljstava.

Slika 2. Naslovnica romana *Duh* Jasona Reynoldsa

Izvor: <https://znanje.hr/product/duh/281702> (pristupljeno: 16. veljače 2022.)

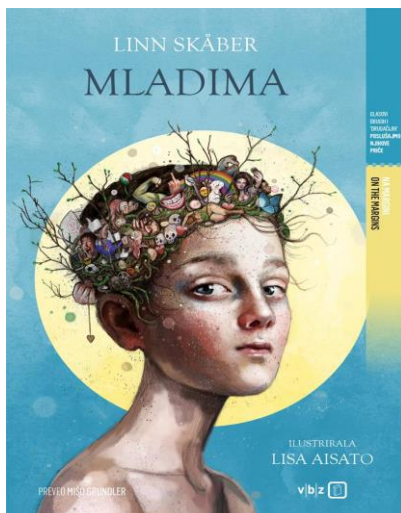
Učenicima je na početku radionice ukratko predstavljen sadržaj romana, a potom su dobili kreativni zadatak da u grupama, na osnovu unaprijed pripremljenih fotografija dviju potpuno različitih tenisača, stvore likove kojima tenisače pripadaju. Zadatak nije bio nimalo lagan, ali je bio zanimljiv i zabavan jer su učenici unijeli osobno iskustvo, znanje i uvjerenja u likove koje su stvarali. U radionici je bilo puno pozitivne energije, humora, komunikacije, dogovaranja, kreativnog domišljanja i zajedničkog odlučivanja, a konačan rezultat bile su priče koje su učenici sa zanimanjem i s velikim uzbuđenjem slušali. Učenicima je rečeno da će u ulomku koji će slušati nakon uvodne vježbe saznati kome su pripadale tenisače te u kojem se kontekstu spominju. Nakon toga voditeljica je učenicima podijelila kopirani ulomak iz romana te ih uputila na koji će se način njime koristiti. Učenici su u prvom čitanju samo slušali tekst koji je voditeljica izražajno i polako pročitala, a u drugom čitanju bilježili su što ih se u tekstu posebno dojmilo. Nakon drugog čitanja učenici su dijelili svoje bilješke, odnosno zapažanja i reakcije na događaje o kojima ulomak govori. Svi su bili iznenađeni kad su iz teksta saznali da dva potpuno različita para tenisača, koje simboliziraju dva različita društvena statusa, pripadaju istoj osobi – glavnome junaku romana. Učenici su pokazali interes za sudbinu lika i vrlo su živo komentirali njegove postupke. Voditeljica ih je poticala da se nadovezuju jedni na druge umjesto da se svađaju oko različitih shvaćanja situacije, zbog čega je stvoreno ugodno ozračje u kojem je čak i jedan vrlo povučeni učenik, koji rijetko kada iznosi svoje misli i osjećaje, podijelio svoj doživljaj s razredom. Na kraju susreta voditeljica je učenike obavijestila koliko je slobodnih primjeraka knjige u knjižnici te podijelila evaluacijske listiće kako bi učenici

vrednovali radionicu. Dvoje je učenika odmah posudilo knjigu, a nakon obrade ankete voditeljica je utvrdila da su svi učenici pozitivno vrednovali radionicu te da bi svi rado nastavili dalje s takvim aktivnostima.

3.3.3. Druga radionica - Linn Skåber: *Mladima*

Poznata norveška spisateljica Linn Skåber razgovarala je i družila se s mladim ljudima te bilježila njihova razmišljanja o životu, odrastanju, osjećajima i čežnjama. Prikupljene materijale pretočila je u kratke priče napisane iz perspektive mladih. Priče su prožete duhom našeg vremena, a mladi ljudi u njima govore o svojim obiteljskim i vršnjačkim problemima, seksualnosti, ljubavima, pripadanju, sazrijevanju, fizičkim i psihičkim promjenama, pri čemu se suvremeno društvo prikazuje kao društvo kojem nedostaje topline i sigurnosti. Knjigu je ilustrirala nagrađivana norveška umjetnica Lisa Aisato. *Mladima* je jedna od najprodavanijih knjiga za djecu i mlade u Norveškoj, gdje je samo u godini objavljivanja (2018.) prodana u više od 65 000 primjeraka. Iste je godine osvojila Književnu nagradu društva Riksmåls za najbolju knjigu za mlade na napisanu na norveškome.⁵⁰

Slika 3. Naslovnica knjige *Mladima* Linn Skåber

Izvor: <https://znanje.hr/product/mladima/431823> (pristupljeno: 18. ožujka 2022.)

⁵⁰ <https://www.vbz.hr/uzi-izbor-knjizevne-nagrade-v-b-z-a-za-mlade-do-18-godina-%F0%9F%92%8C-%F0%9F%93%9A/>

Voditeljica je za biblioterapijski razgovor izabrala drugu priču iz zbirke pod nazivom *Petar Pan*. To je zapravo intimna ispovijest mladića, adolescenta, koji se oprašta od djetinjstva još uvijek se živo sjećajući užitaka djetinjih igara, osjećaja bezvremenosti i predanosti čaroliji mašte koja briše granice između stvarnoga i nestvarnoga. Baš kao i sedmaši kojima je priča bila namijenjena, mladi se pripovjedač sa žaljenjem okreće prošlosti i pita se gdje je nestala čarolija tih trenutaka te ih uspoređuje s onim što je sada. U biblioterapijskom razgovoru učenici su dijelili svoja sjećanja na omiljene igračke, prisjećali se lijepih trenutaka u kojima su se osjećali poput junaka iz priča, kad je mašta nadomještala sve ono što nije doista postojalo. Voditeljica ih je potaknula da podijele svoje osjećaje u vezi odrastanja pišući anagram⁵¹ na riječ MLADOST. Učenici su radili u grupama u kojima je vladala opuštena radna atmosfera prožeta humorom, ali i ozbiljnim razgovorom o temi odrastanja. Iako su grupe bile po prirodi drugačije, nastale su zanimljive, uglavnom duhovite pjesme u koje su učenici upisali svoj doživljaj rane adolescencije.

3.3.4 Treća radionica – Tina Rae i Jessica Smith: *Ok je ne biti ok*

Knjiga pod nazivom *Ok je ne biti ok* okuplja tekstove koji na znanstveno-popularan način govore o važnim temama mentalnog zdravlja poput tjeskobe, depresije, problema vezanih za vlastitu percepciju tijela te poremećaje u prehrani. Autorice knjige, Tina Rae i Jessica Smith, prikazuju uzroke takvih poteškoća i objašnjavaju načine na koje se mogu prevladati. Cilj je, kako u uvodu navode, „podignuti svijest o uobičajenim poteškoćama povezanim s pitanjima mentalnog zdravlja poput tjeskobe i depresije.“⁵² Voditeljica je odlučila u projekt uključiti književne, popularno-znanstvene i publicističke tekstove, kako bi učenici dobili uvid u različite izvore znanja koji im mogu koristiti u traženju odgovora na probleme ili kao inspiracija za neke životne odluke.

⁵¹ Anagram je pjesnička forma u kojoj su početna slova stiha zapravo početna slova nekog naziva ili imena. Drugim riječima, početna slova stihova tvore neki pojam ili nečije ime.

⁵² Rae, T, Smith J. O. K. je ne biti O. K. – vodič za postizanje dobrobiti. [citirano: 15. studenog 2022.] Dostupno na: <https://shop.skolskajniga.hr/o-k-je-ne-biti-o-k-vodic-za-postizanje-dobrobiti.html>

Slika 4. Naslovnica knjige *Ok je ne biti ok* (autorice: Tina Rae i Jessica Smith)

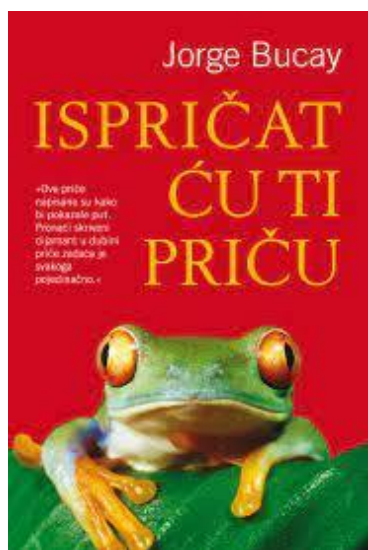
Izvor: <https://www.vbz.hr/book/o-k-je-ne-biti-o-k-vodic-za-postizanje-dobrobiti/>
(pristupljeno: 22. kolovoza 2022.)

Voditeljica je izabrala tekst o anksioznosti i perfekcionizmu koji je učenicima najprije pročitala. Nakon prvog čitanja učenici su postavljali pitanja o pojmovima koji im nisu bili jasni te su kroz razgovor bili razjašnjeni. Voditeljica je potom ponovo čitala tekst, a nakon drugog čitanja potaknula je učenike da iskažu svoj doživljaj teksta, oblikujući pitanja tako da im omogući da govore o vlastitim iskustvima. Nakon biblioterapijskog razgovora, učenici su u parovima izrađivali kotač otpornosti, sliku aktivnosti i stavova koji ih čine snažnijima u teškim životnim situacijama. Svoja su zapažanja podijelili s drugima u razredu te na taj način jedni drugima dali na uvid pozitivne modele nailaženja kriznih životnih situacija.

3.3.5. Četvrta radionica – Jorge Bucay: *Vrijednost prstena*

Za četvrtu radionicu voditeljica je izabrala priču *Vrijednost prstena* koju je pronašla u zbirci priča *Ispričat ću ti priču* argentinskog pisca i psihoterapeuta Jorge Bucaya.

Slika 5. Naslovnica knjige *Ispričat ću ti priču* Jorge Bucaya

Izvor: https://fraktura.hr/media/catalog/product/i/s/ispri_at_u_ti_pri_u_i_300dpi.jpg
(pristupljeno: 11. lipnja 2022.)

Priča govori o mladiću koji spoznaje svoju vlastitu vrijednost prolazeći kroz iskušenje prodaje jednog posebno vrijednog prstena. Prsten svi kupci različito procjenjuju te on spoznaje, vođen svojim iskusnim učiteljem, da vrijednost prstena svi ljudi drugačije vide. Učitelj mu na kraju priče daje do znanja da je on taj prsten te da svoju vrijednost mora najprije procijeniti sam i voditi se mišljenjima ljudi koji doista znaju prepoznati njegovu vrijednost. Voditeljica je najprije učenicima pročitala ovu kratku priču te su u drugom čitanju učenici bilježili dojmljive rečenice i dijelove priče o kojima su kasnije razgovarali dijeleći svoj doživljaj pročitano. Težište razgovora bilo je samopoštovanje, kako sami sebe i svoju vrijednost doživljavamo u susretu s drugim ljudima i kako se taj osjećaj mijenja s promjenom društva u kojem se nalazimo. Učenici su nakon razgovora crtali svoje osobne grbove koje su oslikavali simbolima koji ih predstavljaju, čine ponosnima ili ih štite. Grbovi su na kraju radionice izloženi na zajedničkoj izložbi, a učenici su mogli vidjeti što njihovi prijatelji u razredu ističu kao svoje vrijednosti.

3.3.6. Peta radionica – Etgar Kerett: *Svjetlucave oči*

U ovoj su se radionici učenici su se upoznali s pričom *Svjetlucave oči* izraelskog pisca Etgara Kereta, iz zbirke priče *8% ni od čega*. Priča govori o bogatoj djevojčici koja može imati sve što poželi, ali ona baš želi ono što ne može imati – blistave oči jednog (u nju) zaljubljenog dječaka.

Slika 6. Naslovnica knjige *8% ni od čega* Etgara Keretta

Izvor: <https://www.najboljeknjige.com/knjiga/8-ni-od-cega> (pristupljeno: 10. studenog 2021.)

Iako naizgled jednostavna, priča prikazuje složene i vrlo snažne ljudske porive i potrebe te je pravi izazov suočiti se s njezinom neobičnom fabulom i likovima, a toj neobičnosti doprinosi i bajkoviti stil pripovijedanja. Učenici su nakon čitanja priče i objave doživljaja, o kojem se potom razgovaralo, u grupama pisali pismo jednom od likova, po vlastitom izboru. Pisma su na kraju sata pročitali pred razredom i objasnili njihovu namjenu. U pismima su najviše izražavali osjećaj ljutnje na osobe koje su, po njihovom mišljenju, loše postupale, ali su i savjetovali one za koje su mislili da im treba osnaženje ili pomoć u donošenju odluka. Tako su ljutnju, koju i sami osjećaju poneka u svakodnevnom životu, pustili da živi među njima na jedan prihvatljiv način, a da su pritom ostali u zoni sigurnosti. Učenici su i ovu radionicu na kraju ocijenili vrlo uspješnom te su napisali kako im je žao što su imali samo jedan sat za nju.

3.3.7. Šesta radionica – Robert Frost: *Put kojim nisam pošao*

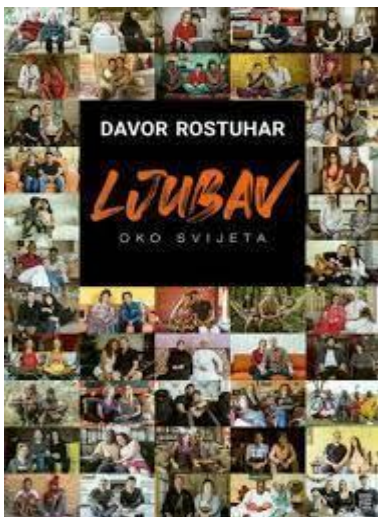
Jedna od najčešće korištenih pjesama u biblioterapijskim radionicama za razne uzraste je pjesma američkog pjesnika Roberta Frosta, prevedena u hrvatskom jeziku kao *Put kojim nisam pošao*. Pjesma govori o putu kao životnom izboru, ali ostavlja čitatelja u nedoumici je li put koji je pjesnik odabrao onaj pravi. Nakon čitanja pjesme učenici su u razgovoru podijelili svoj doživljaj pjesme, a voditeljica ih je vodila kroz razgovor o donošenju životnih odluka.

U drugom dijelu radionice učenici su crtali svoju stopu i u nju upisivali svoje životne vrijednosti, one koje ih pokreću i motiviraju za donošenje odluka. Na kraju sata učenici su napravili izložbu radova koju su zajedno pogledali. Bilo je zanimljivo vidjeti kako su učenici reagirali jedni na druge te na kojim se sve razinama događalo otkrivanje. Radionica je pozitivno ocijenjena od svih sudionika.

3.3.8. Sedma radionica – Davor Rostuhar: *Ljubav oko svijeta*

Zadnja radionica u projektu *Čitam da se pročitam* bila je posvećena suvremenom i jako hvaljenom putopisu Davora i Anđele Rostuhar koji je nastao kao plod istraživanja i sakupljanja intervjua s ljubavnim parovima iz različitih kultura svijeta. Tema istraživanja, zbog kojeg su autori produžili svoj medeni mjesec u godinu, bila je – ljubav. Istraživali su je kroz razne kulture, a put ih je vodio preko 6 kontinenata i 30 zemalja, od Bušmana iz afričke pustinje do urbanih parova najvećih svjetskih metropola, od tradicionalnih poligamijskih harema do modernih poliamornih zajednica, od lovaca i sakupljača iz amazonske prašume do plemena s dalekih rajskih obala Pacifika, od ljudi koji nikad nisu našli ljubav, do onih koji su u ljubavi našli sve. Razgovarali su i s renomiranim svjetskim znanstvenicima te putujući kroz brojne izazove secirali i vlastiti odnos, sve ne bi li saznali što je zapravo ljubav i je li ona univerzalna.

Slika 7. Naslovnica knjige *Ljubav* Davora Rostuhara

Izvor: <https://shop.skolskajniga.hr/ljubav-oko-svijeta.html> (pristupljeno: 9. srpnja 2022.)

U zadnjoj radionici učenici su najprije razgovarali o pojmu ljubavi, a potom ih je voditeljica upoznala s projektom Davora i Anđele Rostuhar pod nazivom *Ljubav oko svijeta*. Učenicima

je pročitana priča jednog ljubavnog para o kojoj su potom razgovarali iznoseći svoja razmišljanja i osjećaje. Zatim su u grupama listali knjigu i razgovarali o njezinom sadržaju, a voditeljica ih je poticala da dijele u grupi pitanja koja im se nameću dok se susreću s različitim kulturama svijeta i njihovim doživljajem ljubavi.

4. Zaključak

Projekt *Čitam da se pročitam* koji je knjižničarka Iva Šišak provela od veljače do lipnja 2022. godine dobio je pozitivne kritike učenika i učitelja s kojima je voditeljica surađivala. Učenici su u usmenom razgovoru na kraju projekta izrazili svoje zadovoljstvo prisjećajući se najdražih trenutaka, zanimljivih situacija i perspektiva, smijeha i veselja kojih je bilo napretek. Posebno su im se svidjele uvodne igre koje su ciljano osmišljene kao igre opuštanja. Učenici su rekli da im se svidio i grupni rad, pisanje pisama i anagrama. Svi su učenici aktivno sudjelovali u radionicama. Važno je reći da su već u toku projekta i po njegovom završetku češće dolazili u knjižnicu u kojoj su tražili preporuke za čitanje i posuđivali više knjiga. Razrednici su primijetili da je u razredu puno bolja komunikacija među učenicima te da razgovaraju i surađuju djeca koja prije provođenja projekta nisu često surađivala. Projekt je tako djelovao na razrednu zajednicu kao cjelinu, ali je poboljšao i kvalitetu života svakog učenika jer su se djeca međusobno bolje upoznala, puno kvalitetnije nego što se mogu upoznati u svakodnevnoj komunikaciji koja je ograničena na određeni broj školskih tema.

Za uspjeh projekta ključna je bila dobra suradnja s razrednicima sedmih i osmih razreda koji su trebali osigurati vrijeme provedbe projektnih aktivnosti na satovima razrednika. Knjižničarka nije naišla na veće prepreke u organizaciji rada ili na bilo kakav otpor u realizaciji projekta. Kolege razrednici podržali su njezina nastojanja da kroz književnost potakne razgovor s učenicima i pomogli joj u ostvarivanju zamišljenoga, a školska pedagoginja je pratila radionice te sudjelovala i u procjeni projekta koji je ocijenila iznimno vrijednim, preporučivši ga i razrednicima koji nisu u njemu sudjelovali.

Važno je istaknuti da su diljem Europe u isto vrijeme nastali slični projekti koji podržavaju ideju preventivne pomoći mladima u održavanju mentalnog zdravlja. U Irskoj je osmišljen projekt pod nazivom *Mind Out: socijalno i emocionalno učenje za dobrobit adolescenata* koji je ponuđen učenicima u dobi od 15 do 18 godina u školama i drugim okruženjima u kojima se radi s mladima. Taj je program također uključen u kurikulum obveznog društvenog i

zdravstvenog obrazovanja (SPHE - Social Personal and Health Education). Program se sastojao od 13 lekcija utemeljenih na strukturiranim učiteljskim priručnicima, a koristio je interaktivne nastavne strategije za angažiranje učenika, fokusirajući se na prenošenje bitnih društvenih i emocionalnih vještina, uključujući samosvijest, samoupravljanje, društvenu svijest i odgovorno odlučivanje.⁵³ U Španjolskoj je zaživio projekt Journey to Mental Health: A culturally sensitive approach to mental health care for migrant young people (Putovanje do mentalnog zdravlja: kulturalno osjetljiv pristup zdravstvenoj mentalnoj njezi za mlade migrante). Neki od djece i mladih koje projekt obuhvaća žive u zaštićenim sistemima za djecu (Spain's child protection system) dok neki žive na ulici. Za mnogu djecu obuhvaćenu projektom životne su situacije bile komplicirane već i prije odlaska u emigraciju, uključujući nasilje unutar obitelji i marginalizaciju u zajednicama u kojima su živjeli u domovini.⁵⁴

S obzirom da je 2022. godina bila godina pandemijskih ograničenja, projekt *Čitam da se pročitam* omogućio je učenicima više komunikacije, što je za posljedicu imalo veću opuštenost i pojačani interes za sebe i za druge. Mladi koji su sudjelovali u projektu mogli su kroz različite teme, potaknuti tekstovima koje su čitali, slobodno izraziti svoje osjećaje, uključujući i zabrinutost za budućnost. Tako su saznali da nisu sami u tjeskobnim raspoloženjima te da su druženje i emocionalno otvaranje prema drugome jedan dio rješenja problema. Voditeljica projekta, knjižničarka Iva Šišak, smatra da je projekt bio uspješan te da su ciljevi projekta, koji se tiču prevencije mentalnog zdravlja, ostvareni. Sredstvima iz projekta obogaćen je i knjižnični fond, i to vrijednim knjigama koje su se koristile u biblioterapijskim radionicama, a koje učenici mogu dalje posuđivati, ali se mogu koristiti i za nove radionice. Za sljedeći projekt bilo bi, po njezinom mišljenju, potrebno osigurati veći broj sati za održavanje biblioterapijskih radionica jer jedan školski sat, kako je iskustvo pokazalo, nije dovoljan za sve aktivnosti i, povrh toga, za kvalitetnu refleksiju koja objedinjuje doživljaj.

⁵³ The State of the World's Children 2021. [citirano: 10. listopada 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>. str. 9

⁵⁴ The State of the World's Children 2021. [citirano: 10. listopada 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>. str.11.

5. Literatura:

1. A Velocity of Being : Letters to a Young Reader: šarmantna i lijepa knjiga koju treba imati na policama. [citirano: 11. svibnja 2022.] Dostupno na: <https://brickzine.hr/a-velocity-of-being-letters-to-a-young-reader-sarmantna-i-lijepa-knjiga-koju-treba-imati-na-policama/>
2. Black, A. Public libraries have been vital in times of crisis – from conflict to Covid-19. // Apollo. [citirano: 2021-5-9]. Dostupno na: <https://www.apollo-magazine.com/public-libraries-in-times-of-crisis-covid-pandemic/>
3. Books for Teens. [citirano: 2022-10-2] Dostupno na: <https://www.harpercollins.com/collections/books-for-teens>
4. Bucay, J. Ispričat ću ti priču. Zagreb: Fraktura, 2010.
5. Catalano, A. Making a place for bibliotherapy on the shelves of a curriculum materials center: The case for helping pre-service teachers use developmental bibliotherapy in the classroom. // Education Libraries 31, 1(2008), str. 17-22. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ824774.pdf> [citirano: 2011-10-5]
6. Epidemija pneumonije/akutne respiratorne bolesti uzrokovane novim koronavirusom, Kina. [citirano: 12. veljače 2022.] Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zaraznebolesti/epidemija-pneumonije-povezana-s-novim-koronavirusom-kina/>
7. Gasparini, D. Tura "mlađahnih" knjiga - za tinejdžere, malo starije i mlade duhom. [citirano: 12. veljače 2022.] Dostupno na: <https://gkr.hr/Magazin/Teme/Tura-mladahnih-knjiga-za-tinejdzere-malo-starije-i-mlade-duhom>
8. Izvještaj o mentalnom zdravlju djece i mladih u svijetu. [citirano: 11. kolovoza 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/croatia/mediji/izvjestaj-o-mentalnom-zdravlju-djece-i-mladih-u-svijetu-0>

9. Janavičienė, D. Bibliotherapy process and type analysis: review of possibilities to use it in the library // Tiltai 53, 4(2010), str.119-132. [citirano: 5. lipnja 2022.] Dostupno na: <https://www.lituanistika.lt/content/28820>
10. Knjige za djecu i mlade. [citirano: 19. prosinca 2021.] Dostupno na: <https://mozaik-knjiga.hr/kategorija/knjige/knjige-za-djecu-i-mlade-knjige/>
11. Knjižnica na kućnom pragu. [citirano: 21. travnja 2021.] Dostupno na: <https://www.gskos.unios.hr/index.php/knjiznica-na-kucnom-pragu/>
12. Lambirini, K. Reading and health benefits // Journal of healthcare communications, 3, 4(2018), str. 11-14. [citirano: 10. srpnja 2022.] Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/329601541_Reading_and_Health_Benefits
13. Lukačević, S., Petr Balog, K. i Radmilović, D. Čitateljske navike za vrijeme pandemije COVID-19 u Osječko-baranjskoj županiji. // Knjižničarstvo : glasnik Društva knjižničara Slavonije, Baranje i Srijema 25, 1(2021), str. 161-181. [citirano: 11. ožujka 2022.] Dostupno na: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:206:427614>
14. Lukačević, S., Radmilović, D., Petr Balog, K. Čitanje u doba korone : čitateljske navike građana Republike Hrvatske tijekom pandemije bolesti Covid – 19. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 64, 2(2021), str. 1–32. [citirano: 11. ožujka 2022.] Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/391170>
15. Maich, K., Kean, S. Read Two Books and Write Me in the Morning!. [citirano: 10. travnja 2022.] Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom. // Teaching Exceptional Children Plus 1, 2(2004), str. 1-13. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ966510.pdf>
16. Malloy, N.M. Bibliotherapy Revisited Issues in Classroom Management. Developing Teachers' Awareness and Techniques to Help Children Cope Effectively With Stressful Situations. [citirano: 9. srpnja 2022.] Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED501535.pdf>

17. Mladi nanovo otkrili vrlinu čitanja. [citirano: 2. kolovoza 2021.] Dostupno na:
<https://www.glas-koncila.hr/obitelj-i-mediji-u-vrijeme-pandemije-mladi-nanovo-otkrili-vrlinu-citanja/>
18. Oatley, K, Mar. R., Peterson, J. Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes. // Communications 34, 2(2009), str. 407- 428. [citirano: 2. srpnja 2022.] Dostupno na:
https://www.yorku.ca/mar/Mar%20et%20al%202009_reading%20fiction%20and%20empathy.pdf, str. 411.
19. Oatley, K. i Jenkins M. *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap, 2003.
20. Odluka o proglašenju epidemije bolesti COVID-19. [citirano: 2. rujna 2021.] Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_51_842.html
21. O Povjerenstvu za zaštitu mentalnog zdravlja djece i mladih Grada Zagreba. [citirano: 14. veljače 2022.] Dostupno na: <https://mentalnozdravlje.zagreb.hr/projekti/podrska-nadlanu/aktualnosti/o-povjerenstvu-za-zastitu-mentalnog-zdravlja-djece-i-mladih-grada-zagreba/>
22. Popova, M i Bedrick, C. *Velocity of being: Letters to a Young Reader*, NY: Enchanted Lion Books, 2018.
23. Press Release: A European library agenda for the post-Covid 19 age Work in Progress [citirano: 16. travnja 2022.] Dostupno na: <http://www.eblida.org/news/press-release-covid-19-report.html>
24. Projekt „Centar za zdravlje mladih“ [citirano: 14. veljače 2023.] Dostupno na:
<https://mentalnozdravlje.zagreb.hr/projekti/projekt-centar-za-zdravlje-mladih/>
25. Rae, T, Smith J. *O. K. je ne biti O. K. – vodič za postizanje dobrobiti*. [citirano: 15. studenog 2021.] Dostupno na: <https://shop.skolskaknjiga.hr/o-k-je-ne-bit-i-o-k-vodic-za-postizanje-dobrobiti.html>

26. Riordan, R. J., Wilson, L. S. Bibliotherapy: Does it work?, *Journal of Counseling & Development* 67, 9(1989), str. 506–508. [citirano: 13. rujna 2023.] Dostupno na: <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1989.tb02131.x>
27. Rosenblatt, L. The Reader, The Text, The Poem: The Transactional Theory of the Literary Work. *TESOL Quarterly* 14, 3(1980), str. 379-381. [citirano: 18. siječnja 2023.] Dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/3586604>
28. Skäber, L Mladima. Zagreb: VBZ, 2021.
29. Stantić, A. Čitanjem do (spo)razumijevanja : od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti. Zagreb: Ljevak, 2022.
30. Teens & YA Books. [citirano: 8. studenog 2021.] Dostupno na: <https://www.barnesandnoble.com/b/books/teens-ya/ /N-29Z8q8Z19r4>
31. The State of the World's Children 2021. [citirano: 10. listopada 2021.] Dostupno na: <https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2021>
32. Uži izbor književne nagrade VBZ-a za mlade do 18. godina. [citirano: 13. ožujka 2022.] Dostupno na: <https://www.vbz.hr/uzi-izbor-knjizevne-nagrade-v-b-z-a-za-mlade-do-18-godina-%F0%9F%92%8C-%F0%9F%93%9A/>
33. Visinko, K. Čitanje : poučavanje i učenje. Zagreb: Školska knjiga, 2014.
34. Wolf, M. Čitatelju, vrati se kući. Zagreb: Ljevak, 2019.

6. SAŽETAK

Razvojna biblioterapija u školskoj knjižnici kao podrška razvoju psihološke otpornosti učenika viših razreda osnovne škole u doba pandemije COVID-19

Pandemija izazvana virusom Covid-19 u cijelom je svijetu donijela mnoštvo izazova i ograničenja koja su osmišljena kako bi se sačuvalo zdravlje i životi ljudi. U radu će biti prikazan projekt školske knjižničarke Ive Šišak (OŠ Mladost, Zagreb) koji je ostvaren na temelju sredstava dobivenih na natječaju Ministarstva znanosti i obrazovanja, prema Pozivu za financiranje preventivnih projekata osnovnih i srednjih škola te učeničkih domova u školskoj godini 2021./2022. U projektu su ostvarene biblioterapijske radionice koje su za cilj imale razvijanje psihološke otpornosti mladih kroz upoznavanje osnovnih pojmova vezanih uz mentalno zdravlje, dijeljenje misli i osjećaja vezanih uz pojedine teme potaknute čitanjem tekstova, što je vodilo psihološkom osnaživanju mladih. Knjižničarka Iva Šišak izabrala je razvojnu biblioterapiju kao metodološki okvir, iz čega je definirala ciljeve rada. U radu će biti prikazani ciljevi i tijek projekta, radionice koje su održane, kao i validacija projekta od strane predmetnih profesora, učenika, voditeljice projekta i školske pedagoginje, odnosno svih sudionika. Zaključak rada istaknut će posebnost biblioterapijskog pristupa za jačanje psihološke otpornosti mladih. Projekt će biti prikazan uz dopuštenje knjižničarke Ive Šišak koja će pregledati sve relevantne podatke vezane uz prikaz njegovog ostvarivanja te dati dopuštenje za korištenje podataka u obliku koji će biti predan kao integralni dio konačne verzije ovog diplomskog rada.

Ključne riječi: biblioterapija, knjižnica, mladi, mentalno zdravlje, razvoj, prevencija

7. SUMMARY

Developmental bibliotherapy in the school library as support for the development of psychological resilience of upper elementary school students in the era of the COVID-19 pandemic

The worldwide pandemic caused by the Covid-19 virus has brought many challenges and restrictions designed to preserve people's health and lives. The paper will present the project of the school librarian Iva Šišak (OŠ Mladost, Zagreb), which was realized on the basis of funds received from the tender of the Ministry of Science and Education, according to the Call for financing preventive projects of primary and secondary schools and student dormitories in the school year 2021/2022. . The project carried out bibliotherapy workshops aimed at developing the psychological resilience of young people through familiarization with basic concepts related to mental health, sharing thoughts and feelings related to certain topics stimulated by reading texts, which led to the psychological empowerment of young people. Librarian Iva Šišak chose developmental bibliotherapy as a methodological framework, from which she defined the goals of the work. The paper will present the goals and course of the project, the workshops that were held, as well as the validation of the project by subject professors, students, the project manager and school pedagogue, that is, by all participants. The conclusion of the paper will highlight the uniqueness of the bibliotherapy approach for strengthening the psychological resilience of young people. The project will be presented with the permission of librarian Iva Šišak, who will review all relevant data related to the presentation of its realization and give permission for the use of data in the form that will be submitted as an integral part of the final version of this thesis.

Key words: bibliotherapy, library, youth, mental health, development, prevention

8. Popis slika

Slika 1. Naslovnica knjige *A Velocity of Being : Letters to a Young Readers* (autorice: Maria Popova i Claudia Bedrick)

Slika 2. Naslovnica romana *Duh* Jasona Raynoldsa

Slika 3. Naslovnica knjige *Mladima* Linn Skäber

Slika 4. Naslovnica knjige *Ok je ne biti ok* (autorice: Tina Rae i Jessica Smith)

Slika 5. Naslovnica knjige *Ispričat ću ti priču* Jorge Bucaya

Slika 6. Naslovnica knjige *8% ni od čega* Etgara Keretta

Slika 7. Naslovnica knjige *Ljubav* Davora Rostuhara

9. Prilozi

PRILOG 1. Alain de Botton: *Pismo čitatelju*

Dragi čitatelju,

knjige ne bismo toliko trebali da nas ljudi oko nas dobro razumiju. Ali oni to ne čine. Čak i oni koji nas vole pogrešno nas shvaćaju. Govore nam tko smo, ali propuštaju stvari. Tvrde da znaju što nam treba, ali zaboravljaju nas najprije propisno pitati. Oni ne mogu razumjeti što osjećamo - a ponekad im to ne možemo reći jer ni sami to zapravo ne razumijemo. Tu na scenu dolaze knjige. One nas objašnjavaju nama samima i drugima i čine da se osjećamo manje strano, manje izolirano i manje usamljeno. Možda imamo odlične prijatelje, ali čak ni najbolji prijatelji ne mogu shvatiti neke stvari. U tom trenutku možemo se okrenuti knjigama. One su prijateljice kojima se možemo obratiti kad god hoćemo i uvijek će s nama iskreno razgovarati o onome što je važno. One su savršen lijek za usamljenost. One mogu biti naše najbolje prijateljice.

PRILOG 2. Linn Skåber: *Petar Pan*

Mama kaže da nalikujem na Petra Pana. Nije istina. Samo smo imenjaci. I ja se zovem Petar, ali nisam mu sličan.

Petar Pan je bajka. Petar Pan odjeven je u zeleno, nosi blesavi šešir s perjem, naivan je i nasmiješen. Gotovo uvijek. Ja nosim normalne hlače, kapu i tenisice i gotovo se nikad ne smiješim. Ja sam stvaran. Ovo je stvarnost. U stvarnosti ne postoje Zvončica, prah za letenje, fora klinici i čarobne šume. Ja imam običnu šumu i u njoj drvenog konja.

Stella. Jašem je od šeste godine. Sad mi je 15. Nevjerojatno.

Imam 15 godina u koži, kostima, očima, rukama i nogama, ali ne i u srcu. Srcu je otprilike sedam i pol godina. Po tome smo slični. Petar Pan i ja.

Vama izgleda kao najobičniji komad drveta, je li tako? Komad bora s deformiranom glavom. Sve znamo. Jer uši je tata izrezao od jedne daske i glava nipošto nije trodimenzionalna. Uši stoje jedno iznad drugoga, a oči su nacrtane tušem s obje strane glave.

Isprva sam želio običnog konja, ali ga nisam dobio. Dobio sam Stellu. Meni je bila dovoljno dobra. Stella mi je uvijek bila dovoljna.

Dakako, sve sam se više sramio jahati je. Dakako da jesam. Slađe je vidjeti nesigurnog sedmogodišnjaka usta musavih od sladoleda i poderanih koljena kako jače drvenog konjića do dućana nego prištavog 15-godišnjaka sa stopalima poput peraja.

Ti pogledi, Taj osjećaj.

Neobično je da je svim klincima normalno tek tako iščeznuti. I ja prihvaćam činjenicu da je glupo jahati Stellu do dućana. Tko je tako odlučio? Život? Odrasli? Samo su šutke odustali od svojih drvenih konjića i šuma i usta musavih od sladoleda, i neprimjetno se prestali smijati i sanjati i igrati se igračkama te se polako počeli igrati u kladionicama praveći se da to uopće nije igra? Tko odlučuje o tome? Tko je tako odlučio? Kad su sve to zaboravili?

Kad su zaboravili koliko je lijepo u jesenje jutro kad skakućeš šumom na svom konjiću u osvit dana, dok se sunce pomalja kroz krošnje i kupa ti obraze? I zvuk tvoga disanja i svjetlost što se lomi u pari tvoga daha, jer je pro hladno početkom rujna. Ali nikada ti nije hladno. Baš nikada nije hladno. Dijete si i ne doživljavaš vrijeme na taj način. I vrijes ljubičastih nijansi pod tvojim nogama, vječno na šumskom tlu među smrekama. I tako jašeš i jašeš na drvenom konjiću koji je za tebe živ i tvoj najbolji prijatelj i ne bojiš se da ćeš ikad više ostati sam.

Leptiri, umorni leptiri što lebde pokraj tebe dok jašeš, i ptice, i labudovi, i paunovi, i anđeli ili što god bilo to što vidiš oko sebe. Stvarno. I slap iz bajke i dūge, a je li ono zaista djevojka s krilima? Je li moguće? Je li to Zvončica?

Kad su sve to zaboravili? Ili, još gore, kad su odlučili zaboraviti? Kad su zaključili da to nije istina? Da je konj samo drven? Kad je odjednom postao takvim?

A ti si u vječnoj šumi i već si velik i nastavljaš jahati punom brzinom preko mahovine, trave i otpalih češera.

Za vječnost. Ta šuma nema kraj. Ništa nema kraj.

Stella galopira, a ti si dijete. Dijete.

Nema kraja šumi ni tvome djetinjstvu.

Je li zaista tako?

Ne nalikuje na Petra Pana. Nastojim, ali ne ide. Petar Pan doista je vjerovao da se može izbjeći odrastanje. Petar Pan vjerovao je da je šuma vječna.

Vidim stražnju stranu kioska na rubu šume; doima se nestvarno malen. Šuma. U njoj nema ni paunova ni djevojaka s krilima. Ima tek pokoji vrabac i to je to.

I hladno je. Rujan je.

Neću više jahati. Spremit ću Stellu u podrum.

Odjahali smo svoje.

Nisam glup. Ja nisam Petar Pan.

Ja sam Petar Klipan.

PRILOG 3. Jorge Bucay: *Stvarna vrijednost prstena*

„Dolazim, učitelju, jer se osjećam tako bezvrijednim da nemam volje ni za što. Kažu mi da sam ni za što, da ništa ne radim dobro, da sam nespretna i prilično glupava. Kako se mogu popraviti? Što mogu učiniti da me više cijene?“

Učitelj mu je, i ne pogledavši ga, rekao: „Baš mi je žao, momče. Ne mogu ti pomoći budući da prvo moram riješiti svoj problem. Možda poslije...“ Malo je zastao i dodao: „kad bi ti meni pomogao, brže bih to riješio i možda bih ti onda mogao pomoći.“

„V...vrlo rado, učitelju“, oklijevao je mladić osjećajući da je obezvrijeđen i da su njegove potrebe zapostavljene.

„Dobro“, nastavio je učitelj. Skinuo je prsten koji je nosio na malenom prstu lijeve ruke i pružajući ga mladiću dodao: „Uzmi konja koji je vani i odjaši do tržnice. Trebam prodati ovaj prsten jer moram vratiti dug. Moraš za njega dobiti najbolju moguću cijenu i ne prihvaćaj manje od jednog zlatnika. Idi i što prije se vrati s tim novčićem.“

Mladić je uzeo prsten i otišao. Čim je došao na tržnicu, stao je nuditi prsten trgovcima, koji su ga promatrali sa zanimanjem dok im mladić nije rekao koliko za njega traži.

Kad je mladić spomenuo zlatnik, neki su se smijali, drugi su okretali glavu i samo je jedan starac bio dovoljno ljubazan da mu objasni da je zlatnik prevrijeđen da bi ga dobio u zamjenu

za prsten. Netko je htio pomoći te mu ponudio srebrnjak i bakrenu posudicu, ali mladić je dobio upute da ne prihvaća ništa manje od zlatnika pa je odbio ponudu.

Nakon što je ponudio prsten svima koje je sreo na tržnici, a bilo ih je više od stotinu, shrvan zbog neuspjeha popeo se na konja i vratio se.

Kako je samo mladić želio zlatnik, da ga može dati učitelju i riješiti ga brige kako bi napokon dobio njegov savjet i pomoć.

Ušao je u sobu.

„Učitelju“, rekao je, „žao mi je. Ne mogu dobiti to što tražiš. Možda sam mogao dobiti dva ili tri srebrnjaka, ali sumnjam da ću ikoga moći zavarati u vezi s pravom vrijednošću prstena.“

„To što si rekao veoma je važno, mladi prijatelju“, odgovorio je učitelj. „Najprije moramo doznati pravu vrijednost prstena. Ponovo uzjaši konja i idi zlataru. Tko to može znati bolje od njega? Reci mu da želiš prodati prsten i pitaj ga koliko ti može dati za njega. Ali ma koliko ti nudio, nemoj mu ga prodati. Vрати se ovamo s prstenom.“

Mladić je opet uzjahao konja.

Zlatar je pogledao prsten uz svjetlo uljanice, pogledao ga kroz povećalo, izvagao i rekao mladiću:

„Reci učitelju, momče, da mu ga, ako ga želi odmah prodati, za prsten ne mogu dati više od pedeset osam zlatnika.“

„Pedeset osam zlatnika?“ uzviknuo je mladić.

„Da“, odgovorio je zlatar. „Znam da bismo s vremenom za njega mogli dobiti šezdesetak zlatnika, ali ako ga hitno prodaje...“

Mladić je uzbuđen odjurio učiteljevoj kući i rekao mu što se dogodilo.

„Sjedni“, rekao mu je učitelj nakon što ga je saslušao. „Ti si poput ovoga prstena: pravi biser, vrijedan i jedinstven. I kao takva može te procijeniti samo pravi stručnjak. Zašto ideš kroz život želeći da netko nebitan otkrije tvoju pravu vrijednost?“

I rekavši to, ponovo stavi prsten na mali prst lijeve ruke.

PRILOG 4. Robert Frost: *Staza kojom nisam pošao*

*Šumska staza se račvala na dvije
A ja sam, putnik tek jedan,
Stao ne znajući' kojom bih prije
I gledao niz prvu dok se nije
Zavila u gustiš neprovidan.*

*Druga mi se ipak činila prava,
Zbog jasna sam je birao razloga:
Zelena me dozivala trava.
No, i prva je bila mirisava.
Mnoga je nije taknula noga.*

*Obje sam staze žudio jednako.
I vlati trave gazeć' rekao sam tad:
Prvom ću poći jednom svakako.
Ali, drugom već kad sam odmak'o,
Znao sam da se neću vratit nazad.*

*Priznat ću jednom život kad zađe
Ljeta prođu i tuga nijema
Izmeđ' dva puta birao sam rađe
Onaj kojim se rjeđe ide
I osim te druge istine nema.*

PRILOG 5. Etgar Kerett: *Svjetlucave oči*

Ovo je priča o djevojčici koja je više od svega voljela svjetlucave stvari. Imala je svjetlucavu haljinu, svjetlucave čarape i svjetlucave baletne papuče. Imala je i svjetlucavu crnu lutku po imenu Kristi, nazvanu tako po njihovoj kućnoj pomoćnici. Čak su joj i zubi svjetlucali, iako je tata tvrdio da oni blistaju i da to baš nije ista stvar. "Svjetlucavo je boja vila", mislila je u sebi, "i zato je to najljepša od svih boja."

Kada je došao blagdan Purim, maskirala se u malu vilu. U vrtiću je svakoga tko je prošao pored nje posipala šljokicama govoreći da je to poseban prašak želja. Ako ga pomiješaš s vodom, ostvari ti želju, pa ako sad odmah odu kući i pomiješaju ga s vodom, i njihove će se želje ostvariti. Bila je to vrlo uvjerljiva maska i s njom je osvojila prvu nagradu na natjecanju za najbolju masku vrtića. Odgateljica Hila rekla joj je da, kad je ne bi poznavala i kad bi je slučajno sreća na ulici, pomislila bi da stvarno gleda vilu.

Kada je stigla kući, djevojčica je skinula masku, ostala samo u gaćicama, bacila u zrak sve šljokice i viknula "Želim svjetlucave oči!" Bila je tako glasna da je mama dotrčala da vidi je li sve u redu. "Želim svjetlucave oči", rekla je djevojčica, ovaj put tiho, i nastavila to govoriti čitavo vrijeme dok se tuširala, no i nakon što ju je mama obrisala i obukla u pidžamu, oči su joj ostale obične. Jako jako zelene i jako jako lijepe, ali ne i svjetlucave. "Sa svjetlucavim očima mogla bih toliko toga", pokušala je uvjeriti svoju mamu, koja je već pomalo gubila strpljenje. "Mogla bih noću s njima ići cestom, a auti bi me vidjeli već iz daljine, a kada bih bila malo veća, mogla bih s njima čitati po noći i tako uštedjeti puno struje, a kada bih se izgubila u kinu, uvijek biste me mogli lako pronaći a da ne morate pozvati redara." "Kakve su to gluposti o svjetlucavim očima", pitala je njezina mama stavljajući cigaretu u usta, "tako nešto uopće ne postoji, tko ti je napunio glavu tim bedastoćama?" "Postoji", viknula je djevojčica i poskočila na krevetu, "postoji, postoji i postoji, a osim toga, ne smiješ pušiti pored mene jer to nije zdravo." "U redu", rekla je njezina mama, "u redu, evo, nisam ni zapalila", i vratila cigaretu u kutiju. "A sada, dođi, leži u krevet kao dobra djevojčica i ispričaj mi tko ti je to rekao da postoje svjetlucave oči. Samo mi nemoj reći da je ona tvoja debela odgateljica?" "Nije debela", rekla je djevojčica, "i nisam to čula od nje, niti od bilo koga drugog, vidjela sam to svojim očima. U našem je vrtiću jedan prljavi dječak, i on ih ima." "A kako se zove taj prljavi dječak?" "Ne znam", slegnula je ramenima. "Nekako je prljav i šutljiv, i uvijek sjedi daleko od svih, ali oči mu svjetlucaju, to je sigurno, i ja želim takve oči." "Onda ga sutra pitaj gdje ih je nabavio", predložila je mama, "a kad ti kaže, otići ćemo tamo i nabaviti ih i tebi." "A do sutra?" pitala je djevojčica. "Do sutra ćeš spavati", odgovorila je mama, "a ja ću otići van pušiti".

Sutradan je djevojčica natjerala tatu da je odvede u vrtić jako jako rano, jer više nije mogla čekati, i htjela je pitati prljavog dječaka gdje se mogu nabaviti svjetlucave oči. Ali joj to nije pomoglo, jer je prljavi dječak stigao zadnji, dugo nakon svih. A tog dana nije bio čak ni prljav. Odjeća mu je i dalje bila malo stara i umrljana, ali on sam bio je čist, a čak mu je i kosa izgledala gotovo počesljana. "Kaži", rekla mu je bez oklijevanja, "odakle ti ove svjetlucave

oči?” “To nije namjerno”, ispričavao se ovaj gotovo-počešljani dječak, “događa se samo od sebe.” “A što ja trebam učiniti da se dogodi i meni?” uzbudila se djevojčica. “Mislim da trebaš nešto jako jako željeti, a kada ti se to ne ostvari, tada ti oči postanu svjetlucave.” “Glupost”, naljutila se djevojčica. “Evo, na primjer, ja želim da mi oči budu svjetlucave, a nisu, pa zašto mi onda od toga ne postaju svjetlucave?” “Ne znam”, reče dječak, koji se jako prestrašio kad se naljutila. “Ja znam samo za sebe, ne za druge”. “Žao mi je što sam vikala”, umirivala ga je djevojčica i dodirnula ga svojom ručicom, “možda je to tako samo kada se želi određena stvar. Reci mi, koju to stvar tako jako želiš, a ne ostvaruje se?” “Jedna djevojčica”, promucuo je dječak, “želim da bude moja cura.” “I to je sve?” začudila se djevojčica, “pa to je barem lako. Reci mi tko je i ja ću je natjerati da ti bude cura. A ako ne pristane, sredit ću da nitko više ne priča s njom”. “Ne mogu”, rekao je dječak, “sramim se.” “OK”, reče djevojčica, “ionako nema veze. To ne bi riješilo moj problem niti mi nabavilo svjetlucave oči. Osim toga, meni se to nikada ne bi moglo dogoditi. Da ja poželim da mi netko bude prijateljica, to bi se ostvarilo, jer sve žele biti moje prijateljice.” “Ti”, izustio je dječak, “želim da mi ti budeš cura.” Djevojčica je na trenutak zašutjela jer ju je prljavi dječak uspio iznenaditi, a tada ga je ponovno dodirnula svojom ručicom i objasnila mu – glasom kojim se uvijek koristi tata, kada ona pokušava pretrčati cestu ili dirati struju – “ali to je nemoguće, jer ja sam jako pametna i omiljena, a ti si običan prljavi dječak, koji uvijek sjedi sa strane i čitavo vrijeme šuti, i jedina posebna stvar kod tebe je to da imaš svjetlucave oči, a i to bi odmah nestalo, da pristanem biti tvoja cura. Iako moram priznati da si danas puno manje prljav nego inače.” “Miješao sam šljokice s vodom”, priznao joj je malo manje prljavi dječak, “jer sam želio da mi se želja ispuni.” „Žao mi je”, rekla je djevojčica, kojoj je ponestalo strpljenja, i vratila se na svoje mjesto. Čitav taj dan djevojčica je bila tužna jer je shvatila da nikada neće imati svjetlucave oči. Sve priče i pjesme i ritmika nisu uspjeli ukloniti tu tugu. I svako toliko, kad bi već pomislila da je sve to izbacila iz glave, ugledala bi šutljivog dječaka koji stoji na drugoj strani vrtića i gleda je, a oči mu svjetlucaju sve više i više, kao iz prkosa.